

Kritičke dimenzije zelene informacijske pismenosti

Dukić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:867562>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2020./2021.

Marija Dukić

Kritičke dimenzije zelene informacijske pismenosti

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Denis Kos

Zagreb, listopad 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Od informacijske pismenosti do zelene pismenosti	2
2.1. Pismenost – temelj za cjeloživotno učenje	2
2.2. Pismenosti 21. stoljeća.....	3
2.3. Informacijska pismenost	5
2.4. Krićka informacijska pismenost	6
2.5. Zelena pismenost i knjižnice.....	9
3. Krićko mišljenje kao imperativ suvremenog doba.....	11
3.1. Krićko mišljenje – pomodarstvo ili nešto više?.....	12
3.2. Krićko mišljenje kao preduvjet promjena.....	13
3.3. Vještine i sposobnosti potrebne za krićko razmišljanje.....	14
4. Zelene knjižnice.....	18
4.1. Zelene knjižnice - zelene zgrade	18
4.2. Zelene knjižnice – zeleno poslovanje	19
4.3. Zeleni knjižničarski pokret – ipak se kreće!	20
4.3.1. Zelene knjižnice u Hrvatskoj.....	21
5. Održivi razvoj i održivost.....	25
5.1. Održivost.....	25
5.2. Koncept održivog razvoja	25
5.3. Globalni ciljevi održivog razvoja: Agenda 2030.	27
5.4. Učenje i pismenost za održivi razvoj	29
5.5. Promjene su moguće	32
6. Zaključak	34
7. Literatura	36
8. Prilozi	43
8.1. Popis slika	43
8.2. Popis tabela	43
Sažetak.....	44
Summary.....	45

„Klimatska kriza, u svojoj svojoj zastrašujućoj realnosti, jest test zrelosti naše civilizacije u cjelini, poziv za buđenje, ali i jedinstvena prilika za globalnu transformaciju prema održivom društvu. Da bismo postigli te ciljeve, potrebno je zajedničko djelovanje cijelog čovječanstva. Dobar početak je proglašenje klimatskog izvanrednog stanja. No, ključno je sustavno djelovanje u skladu s time.“¹

¹ Apel za sustavnu klimatsku akciju. Znanstvenici za klimu, Hrvatska. Dostupno na: <https://www.znanost-klima.org/klimatske-i-okolisne-politike/apel/> (27.11.2021.).

1. Uvod

Svjedoci smo tome da su klimatske promjene postale globalni problem. Svijet se danas suočava s mnogim izazovima: ekonomske, socijalne i zdravstvene krize isprepliću se sa sveprisutnim klimatskim promjenama, a njihov utjecaj, kao i posljedice, nadilaze granice pojedinih država. Čovjekov utjecaj na okoliš, iskorištavanje prirodnih resursa i zagađenje dolazi ili čak i prelazi granice obnovljivosti. Svijet se nalazi u opasnosti i potrebno je nešto poduzeti. Odgovorno ponašanje, smanjenje utjecaja na okoliš i osviješteno ponašanje dovode do pomaka prema održivom društvu. Promjena u društvu je moguća samo ako surađujemo, imamo kritički pogled i promišljanje te kvalitetan pristup informacijama, posjedujemo vještine za razumijevanje, procjenu i korištenje tih informacija te se obrazujemo i učimo za promjene podižući svijest o održivosti, održivom razvoju i potrebi za zaštitom prirodnih resursa. Tema ovog rada je zelena informacijska pismenost i njezine kritičke dimenzije. Rad je podijeljen u četiri dijela. U prvom dijelu tematizira se pojam informacijska zelena pismenost, koja je njezina povezanost sa zelenim knjižnicama i zašto je u današnje vrijeme i više nego potrebno *zeleno* opismenjavanje. Drugi dio rada tematizira kritičko mišljenje kao svojevrsni temelj i imperativ suvremenog doba. Navedeno je koje sve vještine, intelektualne sposobnosti i vrijednosti ono uključuje i razvija. Treći dio rada predstavlja zeleni knjižničarski pokret s naglaskom na njegovu pojavu u Hrvatskoj. Navodi se kada se javlja, koji su mu glavni ciljevi i smjernice. Donose se primjeri dobre prakse koji su realizirani kroz projekte, programe i usluge. Naglasak je na suradnji knjižnica i knjižničarskih društava s tzv. *zelenim* akcijama te udrugama koje promoviraju održivost i zaštitu okoliša. Posebno je naglašena uloga knjižničara i informacijskih stručnjaka te kako se kroz cjeloživotno učenje, projekte i programe mogu stjecati nova znanja, iskustva i smanjiti utjecaj na okoliš, kao što se i naglašava u IFLA-inoj Izjavi o knjižnicama i razvitku, kako „*knjižnice imaju prirodnu ulogu pružanja pristupa informacijskim sadržajima i mrežnim uslugama koje podupiru održivi razvoj*“². Knjižničari ne smiju više promatrati stvari pasivno jer danas postoji nemali broj sredstava preko kojih mogu djelovati i izaći iz okvira knjižnice. U četvrtom dijelu rada predstavlja se koncept održivosti te globalni ciljevi održivog razvoja, popularna UN-ova Agenda 2030. Ukazuje se na važnost obrazovanja za održivost te održivo i učinkovito korištenje energije i prirodnih resursa, koje u konačnici može dovesti do pozitivnih promjena u društvu i okolišu.

² IFLA statement on libraries and development. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-development> (17.9.2021.).

2. Od informacijske pismenosti do zelene pismenosti

Vrijeme u kojem živimo karakterizira *inflacija* i *vladavina* informacija, pa se posebno naglašavaju vještine poput selekcije, evaluacije i korištenja informacija kako bi se sačuvala i njegovala zdrava kritičnost, autonomnost i racionalno promišljanje.³

2.1. Pismenost – temelj za cjeloživotno učenje

Pismenost je temeljno ljudsko pravo i predstavlja temelj za cjeloživotno učenje.⁴ Tijekom godina, poimanje pismenosti se mijenjalo i više se ne svodi samo na osnovnu pismenost i usvojene kompetencije poput čitanja, pisanja i računanja, već se koncepcija proširuje i na pismenost koja sada ima i funkcionalnu dimenziju: njome se osigurava bolji život, pokretač je društveno-ekonomskog, odnosno održivog i inkluzivnog razvoja.⁵

Definicija pismenosti ima više, ali sve one obuhvaćaju, uz temeljne vještine pisanja, čitanja i računanja i kompetencije koje se odnose na sposobnost čitanja s razumijevanjem, na vještine komunikacije, znanja stranih jezika, spremnost za timski rad, cjeloživotno učenje, korištenje suvremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Prema tome, govorimo o informatičkoj, matematičkoj, znanstvenoj, metodološkoj, ekološkoj pismenosti i drugima.⁶

Od kraja šezdesetih godina prošlog stoljeća, od kada se obilježava dan posvećen pismenosti, samo shvaćanje pismenosti neprekidno se razvijalo i nadograđivalo, pritom prateći globalne društvene promjene te one u političkim, ekonomskim, znanstvenim, kulturnim, socijalnim i ostalim područjima ljudskog djelovanja.

Pojam pismenosti sve se češće veže uz pojam ključnih kompetencija: temeljna znanja i vještine koje stoje kao preduvjet cjeloživotnom učenju, a stječu se tijekom formalnog školovanja i temelj su uspješnog učenja tijekom ostatka života.⁷

³ Usp. Pešić, J., Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja: ka teorijskom utemeljenju koncepta // *Psihologija*, Vol. 36 (4/2003), str. 413. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0048-57050304411P> (25.10.2021.).

⁴ UNESCO. (2013). Pismenost za 21. stoljeće. Školski portal. Dostupno na: <https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/jucer-danas-sutra/pismenost-za-21-stoljece/> (25.9.2021.).

⁵ Ibid.

⁶ Tjedan cjeloživotnog učenja. Međunarodni dan pismenosti. Dostupno na: <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr/međunarodni-dan-pismenosti/> (25.9.2021.)

⁷ Ibid.

Međunarodni dan pismenosti UNESCO-ova je inicijativa. Ideja za njegovo obilježavanje pojavila se u rujnu 1965. godine u Teheranu na Svjetskoj konferenciji čija je tema bila iskorjenjivanje nepismenosti. Na konferenciji je predstavljena i prihvaćena inicijativa za proglašavanjem jednoga dana u godini Međunarodnim danom pismenosti, upozoravajući na važnost koju ima sama pismenost.⁸

2.2. Pismenosti 21. stoljeća

Pismenost za 21. stoljeće predstavlja koncept u kojem se međusobno isprepleću raznovrsne pismenosti. Među njima se izdvaja informacijska pismenost, koja vodi rješenju problema i pripremi za odabir relevantnih informacija iz obilja informacija i dostupnih izvora, a samim tim predstavlja temelj za cjeloživotno obrazovanje.⁹ *„Informacijska pismenost pomaže pojedincu da kroz interakciju s informacijskim izvorom propitkuje, provjerava, odbacuje ili modificira svoja znanja i konstrukte stvarnosti, samostalno odabire i prerađuje informacije te stvara pretpostavke i donosi odluke.“*¹⁰

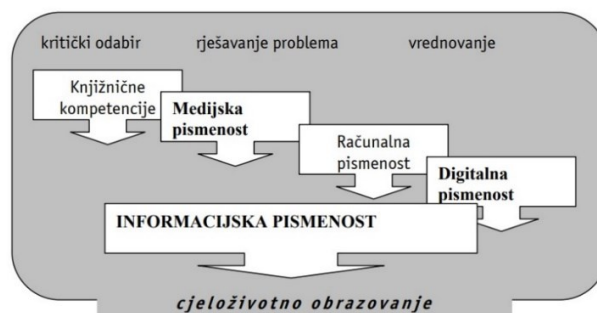
Tradicionalne pismenosti, poput vještine pisanja, čitanja i računanja, svojevrsan su preduvjet stjecanja novih pismenosti 21. stoljeća, a koje podrazumijevaju *„vještine komuniciranja, korištenja suvremenom informacijskom i komunikacijskom tehnologijom, kvalitetno razumijevanje prirodnih i društvenih zbivanja, osposobljenost za rješavanje problema i informirano donošenje odluka, vještinu i spremnost za timski rad te osposobljenost za trajno učenje.“*¹¹

⁸ Ibid.

⁹ Usp. Špiranec, S. Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje // *Edupoint*, 17, 3(2003), str. 9. Dostupno na: http://edupoint.carnet.hr/casopis/cimages/edupoint/ep_17_1.pdf (25.9.2021.).

¹⁰ Lazić-Lasić, J., Špiranec, S., i Banek Zorica, M. (2012). Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju // *Medijska istraživanja*, 18(1), str. 139. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/85384> (24.9.2021.).

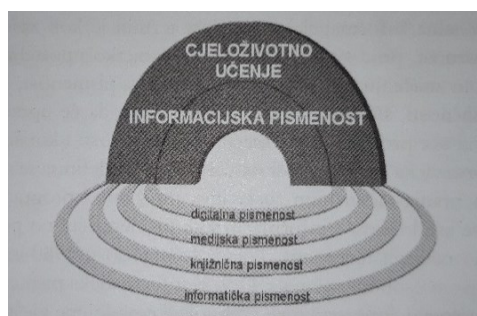
¹¹ Špiranec, S.; Banek Zorica, M. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2008., str. 84.

Slika 1. Elementi informacijske pismenosti¹²

Elementi informacijske pismenosti (Slika 1.) uključuju: pronalaženje, kritičko promišljanje i odabir, vrednovanje te konačno upotrebu informacija.

Prikaz odnosa informacijske i drugih suvremenih pismenosti i njen smještaj u okvir pismenosti za 21. stoljeće ponudio je Bawden gdje odvajaju pojam informacijske pismenosti od ostalih koje su važne u današnjoj okolini koja je prožeta informacijsko-komunikacijskom tehnologijom.¹³

Slika 2. Odnos informacijske i drugih suvremenih pismenosti¹⁴

Ljudi svakodnevno bivaju opterećeni mnoštvom podataka, vijesti, informacija te se ta količina podataka svakodnevno povećava i nemoguće je sve informacije pregledati. Moramo, stoga, biti kritički orijentirani i odgovorni kada tražimo informacije na internetu.¹⁵

¹² Špiranec, S. Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje // *Edupoint* 17, 3(2003), 9. Dostupno na: http://edupoint.carnet.hr/casopis/cimages/edupoint/ep_17_1.pdf (25.9.2021.).

¹³ Usp. Špiranec, S.; Banek Zorica, M. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2008., str. 85.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Usp. Armstrong, S., Brunskill, P., Informacijska pismenost : kako razlikovati činjenice od zabluda : pronalaženje informacija, analiza informacija, upotreba informacija. Zagreb : Naklada Kосinј, 2020. str. 14–15.

Vrednovanje vijesti moguće je pomoću kriterija aktualnosti, autorstva, relevantnosti, svrhe i točnosti.¹⁶

- Aktualnost se odnosi na pitanje: Što tražimo? Moramo pronaći znak da je mjesto na kojem pretražujemo određeni pojam aktualno, nadopunjeno važećim informacijama s poveznicama koje funkcioniraju.
- Autorstvo se zasniva na idejama koje zastupa sam autor, odnosno na onima koje razotkrivaju njegov *program*.
- Relevantnost podrazumijeva odgovor na pitanje nalazi li se odgovor na našu informacijsku potrebu u samome izvoru informacija kojeg proučavamo odnosno pretražujemo.
- Svrha označava je li program odnosno mrežno mjesto primjereno za planirani način korištenja informacija.
- Točnost: usporediti informacije s onim što je već poznato i s onim što se još može pronaći u drugim izvorima.¹⁷

2.3. Informacijska pismenost

Što je to informacijska pismenost? Kako definirati koncept, njegovu ulogu i važnost za društvo? Kada se pojavio sam pojam i tko ga je skovao? Što uopće znači biti informacijski pismen? Jedna od opisnih definicija kaže da to „znači prije svega imati intelektualni okvir za razumijevanje, traganje, procjenu i korištenje informacije“¹⁸.

Sam koncept informacijske pismenosti afirmirao se ranih 70-ih godina 20. stoljeća, usporedno s napretkom informacijske i komunikacijske tehnologije.¹⁹ Sam se pojam prvi puta spominje 1974. godine, a skovao ga je Paul G. Zurkowski, tadašnji predsjednik *Udruženja informacijske industrije* (engl. *Information Industry Association*, IIA), koji je u *Izješću Nacionalnoj komisiji za knjižnice i informacijsku znanost* (eng. *National*

¹⁶ Ibid. Str. 123.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Kastratović, M. Ništa bez računala. 2003 // *Edupoint časopis*. Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/4.html> (25.9.2021.). Str. 30

¹⁹ Usp. Špiranec, S. Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje // *Edupoint* 17, 3(2003), str. 6. Dostupno na: http://edupoint.carnet.hr/casopis/cimages/edupoint/ep_17_1.pdf

Commission for Libraries and Information Science, NCLIS) tematizirao potrebu da „*pojedinci moraju biti informacijski pismeni ako žele preživjeti u informacijskom dobu.*“²⁰

Nešto više od dva desetljeća kasnije, 1989. godine, u *Proglasu Američkog knjižničarskog udruženja* (engl. *American Library Association, ALA*) objavljeno je najprihvaćenije pojmovno određenje informacijske pismenosti, prema kojem se informacijski pismene osobe definiraju kao „*one koje su naučile kako učiti ... jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informacije i kako se koristiti njima na svima razumljiv način ... to su osobe pripremljene na učenje tijekom cijeloga života.*“²¹ Upravo je tom definicijom informacijske pismenosti ona ušla u diskurs knjižničarske zajednice i domene obrazovanja te je možemo smatrati paradigmatском i najcitiranijom definicijom koja će poslužiti kao temelj za mnoge buduće standarde i modele.²²

2.4. Kritička informacijska pismenost

Kako bismo potpunije razumjeli koncept kritičke informacijske pismenosti, važno je ponajprije razumjeti što je informacijska pismenost općenito i kako se ona definira.²³ Kako bismo bolje razumjeli što je to informacijska pismenost, moramo za početak postaviti pitanja, poput: Za koga se može reći da je informacijski pismen? Što znači postati informacijski pismen? Što knjižničari mogu učiniti kako bi pomogli ljudima da postanu informacijski pismeni? Tko i kako sudjeluje u definiranju pojma?²⁴

Kako je već navedeno u prethodnom poglavlju, koncept informacijske pismenosti svojim prvim pojavljivanjem sedamdesetih godina prošlog stoljeća, pokrenuo je velik broj rasprava u profesionalnom diskursu, počevši od samog definiranja pojma, pa sve do značaja i doprinosa kako akademskoj zajednici i zajednici knjižničara, tako i studentima i učenicima u formalnom obrazovanju.²⁵

²⁰ Špiranec, S.; Banek Zorica, M. *Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta*. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2008. Str. 21.

²¹ Ibid. Str. 23.

²² Ibid.

²³ Park, H. *Critical Information Literacy*. Dostupno na: <https://subjectguides.library.american.edu/antiracistpraxis/criticalinformationliteracy> (22.1.2022.).

²⁴ Elmborg, J. (2012.). *Critical Information Literacy: Definitions and Challenges*. Dostupno na: <https://iro.uiowa.edu/esploro/outputs/9983557574202771> (12.1.2022). Str.77.

²⁵ Tewell, E. (2015). *A Decade of Critical Information Literacy: A Review of the Literature // Communications in Information Literacy*, 9(1), 24–43. Dostupno na: <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2015.9.1.174> (11.1.2022.).

Kako je već bilo navedeno, prva poznatija definicija pojma i početna točka razvoja koncepta dolazi iz 1974. godine, koja informacijsku pismenost definira kao „*sposobnost korištenja informacijskih izvora i alata na radnom mjestu*“.²⁶ No, ta se definicija kasnije kritizirala zbog „*redukcije informacijske pismenosti na postizanje ekonomske kompetitivnosti radne snage i gospodarski uspjeh američke industrije*“.²⁷

Sljedeći važni događaj koji je uslijedio u povijesti informacijske pismenosti je objava *Proglasa Američkog knjižničarskog društva* koji donosi kako je „*bibliotekarska zajednica usvojila informacijsku pismenost kao područje djelovanja struke*“, a informacijska pismenost se definira kao „*skup vještina, kompetencija i atributa koji opisuju informacijski pismenu osobu, primjerice vještine pretraživanja, organizacije i korištenja informacija*“.²⁸

Kako se informacijska pismenost implementirala u diskurs knjižničarstva posebni naglasak upravo se stavljao se na ulogu knjižničara. Knjižničari i informacijski stručnjaci nastojali su (i nastoje) biti u toku, s obzirom na to da je vrijeme i okruženje u kojem se fenomen informacijske pismenosti afirmirao za svoje glavno obilježje imalo kontinuiranu promjenu i dotok novih informacija²⁹ Danas o tome možemo govoriti kao o poplavi³⁰ i preobilju informacija.

U razvoju srodnog koncepta, kritičke informacijske pismenosti, važnu su ulogu imale knjižnice i njihovo stručno osoblje. Njihova uloga dobiva novi zadatak i konotaciju i uviđa se njihov (do sada možda podcijenjen) potencijal kao svojevrsni katalizator društvenih promjena.³¹ Kritička informacijska pismenost pojavljuje se u svom teoretskom i praktičnom obliku koji obuhvaća sociopolitičke dimenzije informacija i pojavu znanja te kritizira načine kojima sustavi moći oblikuju nastajanje samih informacija, njihovu raspodjelu i

²⁶ Paul G. Zurkowski (1974) u: Špiranec, S. Kritička informacijska pismenost u akademskom kontekstu // *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva*, 32 (2018), 1; str. 4. Dostupno na: https://citaliste.rs/casopis/br32/spiranec_sonja_1.html (11.1.2022.).

²⁷ Whitworth, A. (2014) u: Špiranec, S. Kritička informacijska pismenost u akademskom kontekstu // *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva*, 32 (2018), 1; str. 4. Dostupno na: https://citaliste.rs/casopis/br32/spiranec_sonja_1.html (11.1.2022.).

²⁸ Špiranec, S. Kritička informacijska pismenost u akademskom kontekstu // *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva*, 32 (2018), 1; str. 4. Dostupno na: https://citaliste.rs/casopis/br32/spiranec_sonja_1.html (11.1.2022.).

²⁹ Tewell, E. (2015). A Decade of Critical Information Literacy: A Review of the Literature // *Communications in Information Literacy*, 9(1), 24–43. Dostupno na: <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2015.9.1.174> (11.1.2022.).

³⁰ Pešić, J. Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja: ka teorijskom utemeljenju koncepta // *Psihologija*, Vol. 36 (4/2003), str. 413. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0048-57050304411P> (25.10.2021.).

³¹ Drabinski, E. i Tewell, E. (2019). Critical Information Literacy. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/332992825_Critical_Information_Literacy. (15.1.2022.).

prihvatanje.³² Knjižnice prestaju biti posuđivaonice knjiga, a uloga knjižničara kao informacijskih stručnjaka, prestaje biti pasivna te oni postaju aktivni i punopravni sudionici u procesu opismenjavanja i educiranja korisnika za usvajanje (kritičke) informacijske pismenosti. Knjižničari bi se trebali usredotočiti na razvijanje kritičke svijesti kod korisnika.³³

Pomoću vještina kritičke informacijske pismenosti također se želi pronaći i poduzeti nešto protiv različitih oblika opresije i predlaže se uključivanje lokalne zajednice kako bi postigli taj cilj. Iako nije ograničena na poučavanje, kritička informacijska pismenost proizlazi iz smjernica informacijske pismenosti i doprinosa samih knjižničara u obrazovnim okruženjima.³⁴

U obrazovnim okruženjima koja se brzo mijenjaju, knjižnice ipak trebaju više vremena, resursa te osoblja kako bi zadovoljile potrebe korisnika, nastavnika i studenata.³⁵ Tako da, osim što nastoje biti u toku, knjižničari nastoje usvajati i nove informacijske politike i smjernice za informacijsku pismenost, i to s ciljem kako bi što prije omogućili korisnicima, posebice učenicima i studentima, potrebnu edukaciju i osposobljavanje za pristup i procjenu vjerodostojnosti informacija.³⁶ Podučavanje pismenosti prelazi u primarnu ulogu knjižničara, a usvajanje programa pismenosti u knjižnici moglo bi transformirati knjižničarstvo i njegov djelokrug, dovodeći u pitanje postojeće pretpostavke i načela u kontekstu oblikovanja novih praksi. To bi se moglo dogoditi, ali samo u mjeri u kojoj bi se knjižnična praksa razvijala nastavljajući svoju obrazovnu misiju.³⁷

Stručno osoblje u procesu obrazovanja, odgajatelji, nastavnici, profesori te knjižničari trebali bi redefinirati svoju praksu, manje biti usredotočeni na čistu *re*-produkciju same informacije, te se postaviti kao svojevrsni edukatori za pismenost i više se posvetiti razvoju kritičke svijesti kod svojih korisnika.³⁸ To bi podrazumijevalo svojevrsnu evoluciju u knjižničarskoj struci, dobili bi novu ulogu kao aktivni edukatori i sudionici u pripremi nastavnih

³² Ibid.

³³ Elmborg, J. Critical Information Literacy: Implications for Instructional Practice // The Journal of Academic Librarianship, 32(2), str. 192. (11.1.2022.).

³⁴ Drabinski, E. i Tewell, E. (2019). Critical Information Literacy. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/332992825_Critical_Information_Literacy (22.1.2022.).

³⁵ OCLC. Dostupno na: <https://www.oclc.org/en/academic.html> (15.1.2022.).

³⁶ Tewell, E. (2015). A Decade of Critical Information Literacy: A Review of the Literature // *Communications in Information Literacy*, 9(1), 24–43. Dostupno na: <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2015.9.1.174> (11.1.2022.).

³⁷ Elmborg, J. Critical Information Literacy: Implications for Instructional Practice // The Journal of Academic Librarianship, 32, (2), 193. (11.1.2022.).

³⁸ Ibid. Str. 192.

kurikuluma, a time bi se redefinirala i njihova uloga pružatelja usluga i proširila i na ulogu aktivnih edukatora za kritičku informacijsku pismenost. No, jesu li knjižničari spremi na tu ulogu?³⁹

2.5. Zelena pismenost i knjižnice

Klimatske promjene su stvarne, one se događaju, događaju se sada i postaju globalni ekološki problem. Literature o klimatskoj pismenosti nema mnogo te je zasad teško definirati što je ona i što bi to značilo biti klimatski pismena osoba. No, poblize, klimatski pismena osoba „razumije osnovna načela planetarnog klimatskog sustava, zna kako doći do znanstveno vjerodostojnih informacija o klimatskim promjenama, komunicira o klimi i klimatskim promjenama na adekvatan i razumljiv način, i sposobna je učiniti utemeljene i odgovorne odluke u vezi s akcijama koje mogu utjecati na klimu.“⁴⁰ Također, ona⁴¹ „mora imati znanje i volju za razumijevanjem međuovisnosti čovjeka i prirode, ali i praktičnu sposobnost rješavanja problema zaštite okoliša.“⁴²

Pojam zelena odnosno ekološka pismenost se pojavio u stručnoj literaturi već u 60-im godinama 20. stoljeća, a ima mnoštvo istoznačnica.⁴³ U engleskoj literaturi navode se pojmovi kao što su: “*green literacy, environmental literacy, green information literacy, greening literacy, ecological literacy, Critical Ecological Literacy (CEL)*, te srodni pojmovi poput *environmental education, Environmental Adult Education (EAE), Civic ecology, Environmental ignorance, environmental illiteracy*” i slično, dok se u hrvatskim prijevodima najčešće koriste termini kao što su: “*ekološka pismenost, zelena pismenost, ekopismenost, obrazovanje za održivi razvoj (OOR)*” i slično.⁴⁴

Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (engl. *International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*)⁴⁵ u svojoj *Izjavi o knjižnicama i razvitku* iz 2013. godine donosi da je pravo na pristup informacijama osnovno ljudsko pravo te da

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Lay, V. (2016). Klimatska pismenost: analiza osnovnih prepreka razvoju i širenju klimatske pismenosti // *Socijalna ekologija*, 25(1-2), str. 45.

⁴¹ Jukić, R. (2011). Ekološko pitanje kao odgojno-obrazovna potreba // *Socijalna ekologija*, 20(3), str. 274. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/75361>.

⁴² Ibid.

⁴³ Čadovska, I. i Tkalčić, A. (2017). Zelena pismenost kao dio strategije razvoja informacijske službe // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 60(1), str. 69. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/189112> (01.10.2021.).

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ IFLA. engl. International Federation of Library Associations and Institution. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26951> (19. 9. 2021.).

„knjižnice imaju prirodnu ulogu pružanja pristupa informacijskim sadržajima i mrežnim uslugama koje podupiru održivi razvoj, a vještine knjižničara i informacijskih stručnjaka treba iskoristiti kao pomoć u rješavanju problema razvoja na razini društvene zajednice“.⁴⁶

IFLA je uvidjela ulogu koju knjižnice mogu imati u informiranju korisnika i educiranju o ekološkim temama te je 2009. godine osnovala *Radnu skupinu za okoliš, održivost i knjižnice*⁴⁷ (engl. *Environment, Sustainability and Libraries Section*, ENSULIB). Glavni cilj ENSULIB-a je poticati knjižničare i informacijske stručnjake da inspiriraju i potaknu svoje zajednice na ekološki održiviji način življenja i djelovanja, svojim vlastitim primjerom nudeći im informacije i materijale o zelenom knjižničarstvu.⁴⁸ Od 2016. godine Radna grupa dodjeljuje nagradu *IFLA Green Library Award* za značajan doprinos u polju promicanja zelenog knjižničarstva, zalaganja za održivi razvoj, širenja zelenih praksi i obrazovanja o zaštiti okoliša.⁴⁹

Vrijedi naglasiti da je *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu* (NSK) u suradnji s *Radnom grupom za zelene knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva* (HKD) za organizaciju *Zelenog festivala* koji se održao 2017. godine, osvojila četvrto mjesto na ovom prestižnom natjecanju za 2018. godinu.⁵⁰

⁴⁶ IFLA statement on libraries and development. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-development> (17.9.2021.).

⁴⁷ IFLA. Environment, Sustainability and Libraries Section. Dostupno na: <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/> (16.9.2021.).

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ IFLA Green Library Award. Dostupno na: <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/> (17.9.2021.).

⁵⁰ NSK osvojila četvrto mjesto u natjecanju za nagradu Zelena knjižnica IFLA-e. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/nsk-osvojila-cetvrto-mjesto-u-natjecanju-za-nagradu-zelena-knjiznica-ifla-e/> (17.9.2021.).

3. Kritičko mišljenje kao imperativ suvremenog doba

*Samo je jedna stvar teža od toga kako naučiti misliti kritički —
pokušati definirati taj koncept na razumljiv način.*

– M. Guillot⁵¹

Kritičko mišljenje “kao jedan od imperativa suvremenog doba” svoju popularnost, paralelno s rastom količine informacija, naglo postiže u posljednjih nekoliko desetljeća te se predstavlja kao moćno oružje i vještina u borbi s takozvanom “poplavom informacija.”⁵²

Kada se kaže da je kritičko mišljenje imperativ u suvremenom dobu, ono tada pretpostavlja aktivne građane s razvijenim vještinama kritičkog mišljenja koji mogu kritički pristupiti, preispitivati, vrednovati i donositi odluke te odgovarati zahtjevima suvremenog demokratskog društva.⁵³

Koje vještine posjeduje pojedinac dobro usavršenih vještina kritičkog mišljenja? On postavlja bitna pitanja formulirajući ih jasno i precizno, prikuplja i procjenjuje relevantne informacije, dolazi do kvalitetno obrazloženih zaključaka i rješenja. Otvoreno razmišlja unutar alternativnih sustava mišljenja te uspješno komunicira s ostalima u iznalaženju rješenja za složene probleme.⁵⁴

⁵¹ Guillot, M. (2004), u: Grozdanić, V. (2009). Poučavanje i evaluacija kritičkog mišljenja // *Napredak*, 150(3/4), str. 380–424. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82826>. (23.10.2021.).

⁵² Pešić, J. Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja: ka teorijskom utemeljenju koncepta // *Psihologija*, 36(4/2003), str. 413. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0048-57050304411P> (25.10.2021.).

⁵³ Buchberger, I. (2012). Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Udruga za razvoj visokog školstva *Universitas*, Rijeka. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje (23.10.2021.). Str. 11.

⁵⁴ Paul, R.; Elder, L. (2004). The Miniature Guide to Critical Thinking: Concepts & Tools, Foundation for Critical Thinking. Dostupno na: https://www.criticalthinking.org/files/Concepts_Tools.pdf (6.11.2021.). Str.4.

3.1. Kritičko mišljenje – pomodarstvo ili nešto više?

Što je to kritičko mišljenje? Tu sintagmu danas često možemo čuti u medijima, raspravama, debatama, pročitati u raznoj literaturi i znanstvenim radovima iz čega jasno zaključujemo kako je „*pojam kritičko mišljenje nedvosmisleno u modi.*“⁵⁵

S pojmom kritičko mišljenje često se susrećemo, no znamo li što je ono zaista? Kako se ono oblikuje? Možemo za početak možemo krenuti od onoga što ono nije. Kritičko mišljenje nije čovjekova datost *per se*, nije nešto s čime se osoba rodi, već je stečena tijekom obrazovanja, ali je i kasnije u životu učimo i usvajamo.

Uz pojam kritičko mišljenje vežu se i brojni srodni pojmovi poput kritičnosti i racionalnosti, reflektivnog prosuđivanja i kontekstualnog mišljenja. Za njega se vežu i pojedini aspekti pojma poput: kritička recepcija, analitička sposobnost te vještine debatiranja i argumentiranja.⁵⁶ No sve ovo još ne definira kritičko mišljenje. Postoji mnogo pokušaja definiranja kritičkog mišljenja, stoga izdvajamo nekoliko definicija tog pojma i njegovih osnovnih karakteristika.⁵⁷

Sam pojam kritičko dolazi od kritika: „*lat. criticus ← grč. kritikós ← krínein*“, što znači razlučiti, odlučiti.⁵⁸ Prema rječniku filozofskih pojmova kritika (od grč. Κρίνω, što znači sudim) označava vrijednosni sud o nečemu te umsku djelatnost razlikovanja istine i ne-istine prosuđujući razloge za i protiv prema načelima koji se uzimaju kao nepobitni principi.⁵⁹ Nadalje, prema leksikonu filozofskih pojmova stoji da je kritika vještina razlučivanja i umijeće prosuđivanja koje razmatra bit pojave te nastoji doprijeti do njene biti.⁶⁰

„*Kritičko mišljenje je složeni proces i rezultat (i) analize i vrednovanja tvrdnji, (ii) pronalaženja opravdanja za tvrdnje, (iii) usporedbe s drugim i/ili suprotnim tvrdnjama i generiranje prigovora tvrdnjama te konačno (iv) zauzimanja stava.*“⁶¹

⁵⁵ Jelena Pešić, Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja: ka teorijskom utemeljenju koncepta // *Psihologija*, 36(4/2003), str. 411. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0048-57050304411P> (25.10.2021.).

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Zagorac, I. (2012). Kritičko mišljenje i bioetika // *Jahr*, 3(1), str. 74. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87423> (25.11.2021.).

⁵⁸ Kritika // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=elhjWhA%3D (14.10.2021.).

⁵⁹ Kritika // Rječnik filozofskih pojmova. Dostupno na: <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#K> (9.10.2021.).

⁶⁰ Kritika // Leksikon filozofskih pojmova. Dostupno na: <https://pdfslide.net/documents/leksikon-filozofskih-pojmova.html> (9.10.2021.).

⁶¹ Buchberger, I. (2012). Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Rijeka : Udruga za razvoj visokog školstva *Universitas*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje (23.10.2021.). Str. 13.

3.2. Kritičko mišljenje kao preduvjet promjena

U današnje vrijeme razvoj kritičkog mišljenja u razvijenim zemljama je “*neizostavan i eksplicitan cilj obrazovanja*”, dok u ostalim zemljama on ima tek status tendencije ulaska u nastavne programe kroz obrazovne reforme.⁶²

Kritičko mišljenje u znanostima o odgoju smatra se veoma važnim, naglašava se njegov razvoj i očuvanje te se postavlja kao svojevrsni cilj, dok se u drugim znanostima uzima kao pouzdana metoda u procesu donošenja kvalitetnih odluka, zaključaka i sudova. Neovisno u kojoj se ulozi nalazi i koja mu je zadaća, kritičko mišljenje koristi se kao epitet i pripisuje mu se „*snaga oruđa za uvođenje promjena u sustav mišljenja općenito*“.⁶³

Suvremeni način života pred nas postavlja sve veće zahtjeve. Pojedinci s razvijenim interpersonalnim komunikacijskim vještinama i vještinama kritičkog mišljenja lakše se snalaze u svakodnevnim izazovnim situacijama.⁶⁴ Tijekom školovanja nazivnik bi trebalo staviti na organiziranje debata, iako one predstavljaju izazovnu aktivnost argumentirane rasprave, djeci i mladima one su privlačne i prihvatljive jer se odvijaju kroz „*igru, druženje, susrete, putovanja, natjecanja*“.⁶⁵

Istraživanja su pokazala kako je u formalnom obrazovanju od presudne važnosti poticanje i razvoj poučavanja za kritičko mišljenje. U tom procesu nastavnik zauzima presudnu ulogu primjenjujući metode aktivnog učenja i poučavanja, čime se podiže kvaliteta učenja, a zatim i same nastave.⁶⁶ U današnjem svijetu, gdje je naš planet pod prijetnjom ekoloških problema, održivo razmišljanje jednako je važno kao i kritičko mišljenje.⁶⁷

⁶² Pešić, J. Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja: ka teorijskom utemeljenju koncepta // Psihologija, Vol. 36 (4/2003), str. 412. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0048-57050304411P> (25.10.2021.).

⁶³ Zagorac, I. (2012). Kritičko mišljenje i bioetika // *Jahr*, 3(1), str. 70. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87423> (25.11.2021.).

⁶⁴ Cota Bekavac, M. (2011). Usavršavanje kritičkog mišljenja i komunikacijskih vještina edukativnom raspravom (debatom) // *Suvremena psihologija*, 4(1/2).

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Buchberger, I., Bolčević, V. i Kovač, V. (2017). Kritičko mišljenje u obrazovanju: dosadašnji doprinosi i otvoreni smjerovi // *Metodički ogledi*, 24(1), str. 109. Dostupno na: <https://doi.org/10.21464/mo45.124.109129> (23.10.2021.).

⁶⁷ Kurbanoglu, S.; Boustany, J. From green libraries to green information literacy // European Conference on Information Literacy (ECIL), Dubrovnik, 22.–23. listopada 2014. Str. 55. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/284731109_From_Green_Libraries_to_Green_Information_Literacy (19.1.2022.).

3.3. Vještine i sposobnosti potrebne za kritičko razmišljanje

Kako bismo se približili određenju definicije kritičkog mišljenja koristan je rad autorice Ive Buchberger koja smatra da je važno navesti intelektualne sposobnosti i vrijednosti koje ono uključuje i razvija, poput sposobnosti analize pojmova i interpretacije informacija te razlikovanje i vrednovanje relevantnih i irelevantnih informacija i njihove sinteze unutar zadanog konteksta⁶⁸. Nadalje, tu je sposobnost povezivanja prethodnog znanja i novih informacija te organizacija sadržaja u smislenu cjelinu⁶⁹. Bitnom stavkom smatra se razlikovanje opravdanih i neopravdanih tvrdnji, pogled na predmet rasprave s različitih gledišta, formiranja i apologije stavova i zastupanje ideja. Uza sve nabrojeno, sposobnost preuzimanja aktivne uloge u procesu učenja usmjeravanja vlastita mišljenja k ispravnosti.⁷⁰ Popis intelektualnih sposobnosti i vrijednosti kako ih redom navodi citirana autorica, nalazi se u sljedećoj tablici.

Tabela 1. Kritičko mišljenje i njegove intelektualne sposobnosti

• Sposobnost analize pojmova, informacija i gledišta
• Sposobnost razlikovanja relevantnih i irelevantnih informacija unutar zadanog konteksta
• Sposobnost interpretacije informacija
• Sposobnost povezivanja prethodnog znanja i novih informacija te različitih informacija iz različitih područja
• Sposobnost sinteze informacija
• Sposobnost organizacije sadržaja u smislenu cjelinu
• Sposobnost razlikovanja opravdanih i neopravdanih tvrdnji
• Sposobnost sagledavanja predmeta rasprava iz različitih gledišta
• Sposobnost vrednovanja informacija i gledišta
• Sposobnost formiranja stavova i zastupanja ideja

⁶⁸ Buchberger, I. (2012). Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Udruga za razvoj visokog školstva *Universitas*, Rijeka. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje (23.10.2021.). Str. 13.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

• Sposobnost opravdanja stavova, gledišta
• Sposobnost preuzimanja aktivne uloge u procesu učenja
• Sposobnost zamišljanja mogućih situacija
• Sposobnost nadgledanja i procjenjivanja vlastitog razumijevanja informacija
• Sposobnost usmjeravanja vlastita mišljenja k ispravnosti” ⁷¹

Tabela 2. Kritičko mišljenje i intelektualne vrijednosti koje njeguje⁷²

• Jasnoća
• Relevantnost
• Dubina
• Preciznost
• Konzistentnost
• Koherentnost
• Logičnost
• Objektivnost ⁷³

Nadalje, pri razmatranju i proučavanju kritičkog mišljenja treba uočiti njegove dimenzije: učenje ispravnog rasuđivanja, aktivno usvajanje sadržaja i refleksivni pristup. Svaki pojedinac koji uspijeva razviti vještine analiziranja, propitkivanja i konačno vrednovanja, da te iste koristi u svojoj svakodnevici, možemo reći da je naučio misliti te živjeti refleksivan život.⁷⁴

Suprotno kritičnom mišljenju stoji tzv. reproduktivno mišljenje, vrsta mišljenja koje se oslanja na osnovno usvajanje i razumijevanje informacija te jednostavnu sposobnost reproduciranja onoga što se misli odnosno onoga što netko drugi misli, bez posebnog

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid. Str. 13–14.

⁷³ Ibid. Str. 14.

⁷⁴ Ibid. Str. 14.

propitkivanja i samorefleksije, što ukupno predstavlja samo bazičnu razinu razumijevanja informacija.⁷⁵

Tabela 3. Usporedba reproduktivnog i kritičkog mišljenja

Reproduktivno mišljenje	Kritičko mišljenje
<ul style="list-style-type: none"> • bazično razumijevanje 	<ul style="list-style-type: none"> • bazično razumijevanje informacija nije cilj učenja, već početna pozicija
<ul style="list-style-type: none"> • nepovezivanje informacija u smislenu cjelinu 	<ul style="list-style-type: none"> • povezivanje informacija i stvaranje cjeline
<ul style="list-style-type: none"> • nedovođenje u pitanje iznesenog 	<ul style="list-style-type: none"> • dovođenje u pitanje iznesenog i <i>filtriranje</i> informacija
<ul style="list-style-type: none"> • ponavljanje onoga što se misli ili što netko misli 	<ul style="list-style-type: none"> • reflektivno i <i>vlastito</i> mišljenje
<ul style="list-style-type: none"> • razvoj konvergentnosti koja podrazumijeva sagledavanje situacije iz jedne perspektive i uključuje traženje jednog točnog rješenja 	<ul style="list-style-type: none"> • razvoj divergentnosti koja podrazumijeva sagledavanje situacije iz više različitih perspektiva i uključuje mogućnost više različitih rješenja na postavljena pitanja⁷⁶

Potreba za kritičkim promišljanjem povećava se proporcionalno veličini i složenosti problema koji se nalazi u središtu određenog razmatranja. Svoj doseg kritično mišljenje jako dobro izražava u problematiziranju kontroverznih tema, etičkih pitanja i dvojbi, koji tada uz činjenice i racionalne argumente, uključuje i naše svjetonazore i sustave vrijednosti.⁷⁷ Stoga,

⁷⁵ Buchberger, I. (2012). Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Udruga za razvoj visokog školstva *Universitas*, Rijeka. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje (23.10.2021.). Str. 14.

⁷⁶ Ibid. Str. 15.

⁷⁷ Zagorac, I. (2012). Kritičko mišljenje i bioetika // *Jahr*, 3(1), str. 74. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87423> (25.11.2021.).

nije izlišno postaviti kritičko mišljenje kao nužnu osnovu za razmatranje, preispitivanje problematike i konačno donošenje odluka.

4. Zelene knjižnice

„Nemojmo uprskati – dobre planete je teško pronaći!“⁷⁸

4.1. Zelene knjižnice - zelene zgrade

Kada se govori o zelenim knjižnicama sam pojam *zelene* knjižnice je višeznačan, a on se može odnositi na poslovanje, usluge i aktivnosti te na samu zgradu knjižnice koja je osmišljena i izgrađena, odnosno, u drugom slučaju, obnovljena ili prenamijenjena zgrada, koja se temelji na principu učinkovitosti i održivosti te koja se koristi na ekološki i okolišu prihvatljiv način.⁷⁹

Prema *Mrežnom rječniku za knjižničarstvo i informacijske znanosti*⁸⁰ (engl. *Online Dictionary for Library and Information Science*, ODLIS), zelene knjižnice predstavljaju zgrade koje su projektirane tako da minimiziraju negativni utjecaj na prirodu i povećaju kvalitetu okoliša u zatvorenom prostoru, a to je postignuto pažljivim odabirom lokacije, upotrebom prirodnih građevinskih materijala i biorazgradivih proizvoda, očuvanjem prirodnih resursa kao što su voda, energija, papir te konačno, odgovornim odlaganjem otpada.^{81 82}

Uz sve nabrojeno, zelene grade posjeduju i *LEED certifikat* (engl. *Leadership in Energy and Environmental Design*), međunarodno priznati sustav certificiranja, razvijen od strane *Američkog savjeta za zelenu gradnju*.⁸³ Certifikat se odnosi na održivost zgrada i naselja, a ocjenjuje energetske učinkovitost, učinkovitost korištenja vode, materijala, odabir i upravljanje zemljištem te kvalitetu unutarnjeg prostora.

⁷⁸ HKD – Pokrenimo Zelene knjižnice (2015.). Slogan projekta Zelena knjižnica. Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/716/ (9.9.2021.).

⁷⁹ Usp. Projekt Zelena knjižnica za zeleni Zagreb. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/projekt-zelena-knjiznica-za-zeleni-zagreb/32340> (20.9.2021.).

⁸⁰ Reitz, J. M. Online Dictionary of Library and Information Science Dostupno na: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_s.aspx (3.9. 2021.).

⁸¹ Ibid.

⁸² cf. Vrana, R. i Zečević, A. (2020). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 63(1/2), str. 367–368. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252922> (24.09.2021.).

⁸³ *ibid.*

Osnovni elementi LEED-a su: održivi razvoj, energetska učinkovitost, odabir materijala i kvaliteta unutrašnjeg okoliša.^{84 85}

Zašto graditi zelene knjižnične zgrade? Kao prvo, troškovi izgradnje i novi materijali koji ne štete okolišu više nisu toliko nedostupni. Drugi razlog jest racionalna potrošnja energije i prirodnih resursa, što u konačnici rezultira uštedom financijskih sredstava te samim očuvanjem okoliša. Treći razlog je smanjenje ugljičnog otiska, emisije CO₂, ali i ostalih stakleničkih plinova. Ako je izgradnja zelene zgrade još uvijek preskupa postoji opcija renoviranja odnosno adaptacije postojećih zgrada prema, već spomenutom LEED standardu.⁸⁶ Nažalost, ponekad niti izgradnja niti prilagodba nije moguća jer „mnoge knjižnice zbog nedostatka financijskih sredstava ne mogu imati održive zgrade.“⁸⁷ No, ono što mogu imati jesu programi, usluge i ekološke aktivnosti. Izraz *zelena knjižnica* nadalje se odnosi na zeleno poslovanje te na programe, aktivnosti i usluge koje se provode u takvoj knjižnici.

4.2. Zelene knjižnice – zeleno poslovanje

Termin *zelena knjižnica*, osim na održive zgrade niske energetske potrošnje, odnosi se i na knjižnične usluge i programe koji su usmjereni na razvoj zelene pismenosti, osvještavanju i informiranosti o zaštiti okoliša, razvoj sposobnosti kritičkoga mišljenja o ekološkim temama te stjecanju kompetencija potrebnih za promjenu i poboljšanje života u zajednici.⁸⁸

Zelena knjižnica u pravom smislu bila bi spoj zelene, održive zgrade, zelenog poslovanja te zelenih knjižničnih usluga.^{89 90} Koliko će knjižnica biti zelena uvelike ovisi o financijskim

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ LEED certifikat – ocjena održivosti zgrada i naselja. Dostupno na:

<https://www.energetskocertificiranje.com.hr/leed-certifikat-ocjena-odrzivosti-zgrada-naselja/> (3.9.2021.).

⁸⁶ Antonelli, M. (2008). The Green Library Movement: An Overview and Beyond // *Electronic Green Journal*, 1(27). Dostupno na: <https://escholarship.org/uc/item/39d3v236> (19.9.2021.).

⁸⁷ Vrana, R. i Zečević, A. (2020). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 63(1/2), str. 367–368. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252922> (24.09.2021.).

⁸⁸ Projekt Zelena knjižnica za zeleni Zagreb. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/projekt-zelena-knjiznica-za-zeleni-zagreb/32340> (20.9.2021.).

⁸⁹ Vrana, R. i Zečević, A. (2020). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 63(1/2), str. 367–368. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252922> (24.09.2021.).

⁹⁰ cf. Zečević, A. (2019). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:106953>

sredstvima i potporama utemeljitelja, ali i educiranom kadru knjižničara i informacijskih stručnjaka.⁹¹

U samom početku, poteškoće koje se javljaju u ostvarivanju zelenih knjižnica u pravom smislu riječi su naravno financijske prirode. Nedostatak novca za izgradnju ili prenamjenu prostora. No, nedostatak materijalnih sredstava, moguće je za početak nadoknaditi zeleno orijentiranim poslovanjem i knjižničnim uslugama i projektima. Ono što su knjižnice u mogućnosti učiniti, uvođenje je zelenog poslovanja i knjižničnih usluga za korisnike, no to uvelike ovisi o angažiranosti rukovodstva i zaposlenika.⁹²

4.3. Zeleni knjižničarski pokret – ipak se kreće!

Nalazimo se u vremenu kada smo gotovo svakodnevno okruženi vijestima i saznanjima o tome kako se zelene i održive prakse u određenom obimu provode i usvajaju na svim razinama društva.⁹³ Knjižnice nisu izuzete, štoviše, u nekim slučajevima knjižnice, odnosno njihovo stručno osoblje čak i prednjači u tim naporima.⁹⁴ Knjižnice imaju velik i odgovoran zadatak putem edukacija, održavanjem raznih aktivnosti, radionica i tribina podržavati održivost i poticati ljude na uvođenje tzv. zelenih obrazaca ponašanja u svoj svakodnevni život. Tako da, možemo zaključiti kako zelena informacijska pismenost i zelene inicijative mogu na različite načine pridonijeti stvaranju zelenijeg okoliša, te ih treba promatrati kao važnu komponentu *Pokreta zelenih knjižnica*.⁹⁵ Stoga, „*Let's Go Green!*“⁹⁶

⁹¹ Usp. Projekt Zelena knjižnica za zeleni Zagreb. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/projekt-zelena-knjiznica-za-zeleni-zagreb/32340> (20.9.2021.).

⁹² Vrana, R. i Zečević, A. (2020). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 63(1/2), str. 367–368. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252922> (24.09.2021.).

⁹³ Green Libraries. A Website for Information about Green and Sustainable Libraries. Dostupno na: <http://www.greenlibraries.org/home> (3.9.2021.).

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Kurbanoglu, S.; Boustany, J. From green libraries to green information literacy // European Conference on Information Literacy (ECIL), Dubrovnik, 22.–23. listopada 2014. Str. 57. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/284731109_From_Green_Libraries_to_Green_Information_Literacy (19.1.2022.).

⁹⁶ „Let's Go Green!“ – službeni naziv 1. međunarodne konferencije o zelenim knjižnicama u organizaciji Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/lets-go-green-1-medunarodna-konferencija-o-zelenim-knjiznicama-u-organizaciji-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu/> (4.9.2021.).

4.3.1. Zelene knjižnice u Hrvatskoj

Pokret zelenih knjižnica u Hrvatskoj započeo je nešto kasnije nego u svijetu. Sve je počelo krajem 2010. godine, „kada je Društvo bibliotekara Istre povodom Međunarodne godine biološke raznolikosti (...) organiziralo projekciju filma *Dom*“.^{97 98} Pozitive reakcije i velika posjećenost navela je članove Društva da osmisle projekt koji bi povezoao ekološke teme i knjižničarstvo. To su bili prvi *zeleni koraci* prema ostvarenju projekta *Zelena knjižnica*, čiji je idejni začetnik i voditelj Ivan Kraljević iz Sveučilišne knjižnice u Puli.⁹⁹

Slika 3. Logotip projekta Zelena knjižnica¹⁰⁰

Projekt Zelena knjižnica

Projekt Zelena knjižnica Društva bibliotekara Istre i istarskih knjižnica pokrenut je odmah sljedeće 2011. godine u Puli sa zajedničkim ciljem educiranja javnosti i širenja svijesti o održivom društvu te „nužnosti zaštite okoliša i to kroz projekcije dokumentarnih filmova, stručna predavanja, tribine i promocije knjiga“.¹⁰¹ U prvoj godini izvođenja projekta izravno je obuhvaćeno 2.000 korisnika, a neizravno, obuhvaćajući time plakate, blog, Facebook stranicu, mrežne stranice knjižnica, radio, televiziju, novine i portale, još otprilike 8.000 korisnika.¹⁰²

⁹⁷ Zečević, A. (2019). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:106953> (14.9.2021.). Str. 115.

⁹⁸ *Dom* (engl. Home). Dokumentarni film ekološke tematike režisera Yanna Arthusa-Bertranda. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=BxpOoomZVZ4> (10.9.2021.).

⁹⁹ Kraljević, I. Zelena knjižnica : projekt Društva bibliotekara Istre // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56, 3(2013), (10.9.2021.). Str. 200.

¹⁰⁰ Društvo bibliotekara Istre. Logotip. Dostupno na: <https://dbi.hr/organizacija/> (10.9.2021.).

¹⁰¹ Društvo bibliotekara Istre. Zelena knjižnica. O projektu. Dostupno na: <https://zk.dbi.hr/2012/12/28/o-projektu/> (10.9.2021.).

¹⁰² Kraljević, I. Zelena knjižnica : projekt Društva bibliotekara Istre. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56, 3(2013). (10.9.2021.). Str. 201.

Nakon izlaganja o projektu *Zelena knjižnica* na 38. skupštini Hrvatskog knjižničarskog društva (HKD) održanoj u Osijeku 2012. godine, projektu su se pridružile i Gradske knjižnice iz Koprivnice, Šibenika i Vukovara, no ubrzo se nametnula potreba za osnivanjem tijela koje bi imalo koordinatorsku i promotorsku ulogu nad projektom.^{103 104}

Slika 4. „Nemojmo uprskati - dobre planete je teško pronaći!“¹⁰⁵

Radna grupa za zelene knjižnice

Tri godine nakon začetka projekta *Zelena knjižnica Društva bibliotekara Istre*, na skupštini Hrvatskog knjižničarskog društva (HKD) u Splitu je 2014. godine oformljena *Radna grupa za zelene knjižnice*. Radna grupa ovime je proširila projekt *Zelena knjižnica* i na nacionalnu razinu, a cilj je bio uspostavljanje mreže knjižnica koja se uz postojeće teme i odrednice bavi i energetsom učinkovitosti u knjižnicama. Ovime započinje veća prisutnost zelenih tema i veća afirmacija zelenog pokreta.¹⁰⁶

Zelena knjižnica energetske efikasnosti (ZeeK)

U sklopu Zbirke službenih publikacija 19. studenoga 2012. je otvorena prva Zelena knjižnica energetske efikasnosti (ZeeK). Suradnja je ostvarena s Programom Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP). Na istaknutoj polici nalaze se posebna izdanja UNDP-a., a glavni cilj ove

¹⁰³ Kraljević, I. Djelovanje Radne grupe za zelene knjižnice 2014.–2018. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 62, 1(2019), str. 329. Dostupno na: <https://doi.org/10.30754/vbh.62.1.720> (10.9.2021.).

¹⁰⁴ cf. Vrana, R., i Zečević, A. (2020). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 63(1/2), str. 367–368. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252922> (24.09.2021.).

¹⁰⁵ Slogan projekta Zelena knjižnica. HKD – Pokrenimo Zelene knjižnice (2015.) Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/716/ (9.9.2021.).

¹⁰⁶ Radna grupa za zelene knjižnice. HKD. Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/50/ (10.9.2021.).

suradnje bio je omogućiti pristup stručnim publikacijama te potaknuti povećanje energetske učinkovitosti kroz primjenu energetske učinkovitih mjera, kao i obnovljivih izvora energije.¹⁰⁷ Zelene knjižnice energetske efikasnosti otvaraju se i dalje u sklopu knjižnica diljem Hrvatske.

Slika 5. Zelena knjižnica energetske efikasnosti (NSK)¹⁰⁸

Zelena knjižnica za zelenu Hrvatsku

Projekt *Zelena knjižnica za zelenu Hrvatsku* predstavljen je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 6. svibnja 2016. godine. Projekt je pokrenut radi izobrazbe i senzibiliziranja svojih korisnika na teme vezane za zaštitu okoliša i očuvanja prirode kao bitne sastavnice hrvatske kulturne baštine.¹⁰⁹ Godinu dana kasnije Knjižnice grada Zagreba pokreću svoj projekt *Zelena knjižnica za zeleni Zagreb* koji se i dalje aktivno provodi.¹¹⁰

Slika 6. Logo projekta Zelena knjižnica za zeleni Zagreb¹¹¹

¹⁰⁷ Otvorena Zelena knjižnica energetske efikasnosti u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu // NSK. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/otvorena-zelena-knjiznica-energetske-efikasnosti-u-nacionalnoj-i-sveucilisnoj-knjiznici-u-zagrebu/> (4.9.2021.).

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu predstavila projekt „Zelena knjižnica za zelenu Hrvatsku“ // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/nacionalna-sveucilisna-knjiznica-zagrebu-predstavila-projekt-zelena-knjiznica-zelenu-hrvatsku/> (4.9.2021.).

¹¹⁰ Projekt Zelena knjižnica za zeleni Zagreb. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/projekt-zelena-knjiznica-za-zeleni-zagreb/32340> (5.9.2021.).

¹¹¹ Ibid.

Uz navedene projekte, provode se akcije i inicijative poput nacionalne akcije *Pokrenimo zelene knjižnice* koja se provodi u suradnji *Radne skupine za Zelene knjižnice* i *Zelene akcije*¹¹² koja omogućuje besplatno preuzimanje te prikazivanje filmova sa *E?! – Okolišnog film festivala*. Cilj ove akcije je „motivirati knjižničare na samostalno osmišljavanje programa u sklopu *Zelene knjižnice* u njihovim matičnim ustanovama, ali i educiranje javnosti i širenje svijesti o održivom društvu i nužnosti zaštite okoliša.“¹¹³

Inicijativa *Knjižnice za budućnost* (engl. *Libraries4Future*)¹¹⁴ pokrenuta je s ciljem uključivanja knjižnica u javno djelovanje u području rješavanja klimatske krize prilagođavajući svoj prostor, djelatnost i programe s normama ekološke održivosti te pružajući pristup informacijama, stvarajući bazu za javnu raspravu i organizirajući obrazovne programe ekološke tematike.¹¹⁵

¹¹² Zelena akcija (ZA) je nevladino, nestranačko, neprofitno i dobrovoljno udruženje građana i građanki za zaštitu okoliša, osnovano 1990.g., sa sjedištem u Zagrebu. Dostupno na: https://zelena-akcija.hr/hr/o_nama (5.9.2021.).

¹¹³ „Pokrenimo zelene knjižnice ” Dostupno na: <https://zkd.hr/novosti/pokrenimo-zelene-knjiznice/> (5.9.2021.).

¹¹⁴ Libraries4Future – Principles. Dostupno na: <https://libraries4future.org/en/> (5.9.2021.).

¹¹⁵ „Knjižnice za budućnost“ – NSK potpisnica međunarodne inicijative za uključivanje knjižnica u rješavanje svjetske klimatske krize. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/knjiznice-za-buducnost-nsk-potpisnica-medunarodne-inicijative-za-ukljucivanje-knjiznica-u-rjesavanje-svjetske-klimatske-krize/> (5.9.2021.).

5. Održivi razvoj i održivost

„Zemlja pruža dovoljno da zadovolji svačije potrebe, ali ne i svačiju pohlepu.“

– Mahatma Gandhi¹¹⁶

5.1. Održivost

Tema o kojoj se mnogo priča i zagovara u novije vrijeme je održivost. Princip održivosti podrazumijeva stvaranje manje količine otpada, recikliranje, ali i ponovnu uporabu već korištenih materijala. Održivo znači da se ne ugrožavaju postojeći resursi zemlje, a oni koje se eksploatiraju, da se koriste tako da će oni biti upotrebljivi i kasnije, u budućnosti. Održivost (engl. *sustainability*) je „*sposobnost trajnog održavanja neke funkcije ili procesa. U prirodi održivost je najbolje prikazana kruženjem tvari i energije koja predstavlja savršen održiv ciklus.*“¹¹⁷ Za održivu budućnost Hrvatske bit će potrebne izmjene i preoblikovanje obrasca u našim kulturnim i društveno-gospodarskim vrijednostima i ponašanju, pritom izbjegavajući vrijednosti posrnuloga zapadnjačkog društva.¹¹⁸

5.2. Koncept održivog razvoja

Održivi razvoj se definira kao „*razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba*“.¹¹⁹

Svoju popularnost pojam održivi razvoj (engl. *sustainable development*) počeo je dobivati nakon objavljivanja dokumenta *Naša zajednička budućnost* (Our Common Future) poznatog i pod nazivom *Brunland Report*, objavljenog 1987. godine od strane *Komisije Ujedinjenih narod za okoliš i razvoj* (engl. *United Nations Conference on Environment and Development*, UNCED). Tada je po prvi puta u povijesti objavljena spoznaja o ograničenosti

¹¹⁶ Izreke i citati. Dostupno na: <https://izrekeicitati.net/zemlja-pruza-dovoljno-da-zadovolji-svacije-potrebe-ali-ne-i-svaciju-pohlepu/> (6.11.2021.).

¹¹⁷ Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012). Leksikon održivog razvoja. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Dostupno na: http://www.dop.hr/wp-content/uploads/leksikon_ozdrzivog_razvoja.pdf (6.11.2021.). Str. 198.

¹¹⁸ Cavrić, B. (2009). Održivost i njezine sastavnice kao nova paradigma u teoriji i praksi hrvatskog planiranja. // *Geoadria*, 14(1), str. 79. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=63296 (6.11.2021.).

¹¹⁹ Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012). Leksikon održivog razvoja. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Dostupno na: http://www.dop.hr/wp-content/uploads/leksikon_ozdrzivog_razvoja.pdf (6.11.2021.). Str. 195.

prirodnih resursa, a održivi razvoj je opisan kao „*razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba*“.¹²⁰

„*Održivi razvoj, nazivamo ga još i uravnoteženi ili postojani razvoj, je razvoj koji u potpunosti uzima u obzir djelovanje ekonomskih aktivnosti na okoliš i osniva se na obnovljivim izvorima dobara.*“¹²¹ Sam termin održivi razvoj pojavio se 1969. godine, kada ga je upotrijebila britanska političarka Barbara Ward, no u opću uporabu ući će tek iza 1992. godine.¹²²

Pridjev *održiv* „*opisuje procese koji nikad ne dolaze do kraja, već se temelje na beskonačnu kruženju tvari i energije*“.¹²³ (Samo)obnavljanje pretpostavlja kreiranje, samostvaranje, dok je (samo)destrukcija tome suprotna.¹²⁴ Pojam održivost možemo opisati i kao „*sposobnost nekog živog entiteta (bilo socijalnog bilo biološkog) ili procesa da se načinom svog funkcioniranja, načinom djelovanja, (samo)održavaju, odnosno (samo)reproduciraju kroz dugi vremenski period.*“¹²⁵

Termin *održivi razvoj* prvi put je upotrijebljen u kontekstu očuvanja šumskog fonda i održivog gospodarenja šumama njemačkog prostora, a u Hrvatskoj je u tom kontekstu uveden uveden 1769. godine *Zakonskom uredbom o šumama* austrougarske carice Marije Terezije.¹²⁶

5.3. Globalni ciljevi održivog razvoja: Agenda 2030.

UN-ovi *Globalni ciljevi za održivu budućnost* su „*prvi globalni sporazum za održivi razvoj i očuvanje našeg planeta.*“¹²⁷ Uz 17 glavnih, određeno je i 169 specifičnih ciljeva, koji nisu

¹²⁰ Geiger Zeman, M; Zeman, Z. Uvod u sociologiju (održivih) zajednica. Zagreb: Centar za istraživanje integralne održivosti i održivog razvoja, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2010. Str. 85.

¹²¹ Održivi razvoj. Dostupno na: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44778 (23.9.2021.).

¹²² Ibid.

¹²³ Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M.A. (2012) Leksikon održivog razvoja. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Dostupno na: http://www.dop.hr/wp-content/uploads/leksikon_odrzivog_razvoja.pdf (6.11.2021.) str.196.

¹²⁴ Lay, V. (2003). Proizvodnja budućnosti Hrvatske : integralna održivost kao koncept i kriterij. // *Društvena istraživanja*, 12(3-4 (65-66)), str. 311-334. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/19484> (23.09.2021.) str. 317.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012). Leksikon održivog razvoja. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Dostupno na: http://www.dop.hr/wp-content/uploads/leksikon_odrzivog_razvoja.pdf (6.11.2021.). Str. 198.

¹²⁷ Novi izazov – Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. ODRAZ-Održivi razvoj zajednice, 2020, 7. Dop. Izdanje. Dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2021/03/GCOR_RazmislijmoOdrzivo_Ozujak2020.pdf (12.9.2021.). Str. 6.

pravno obvezujući, ali od država sudionica se očekuje da stvore okvir za njihovo postizanje. Osim dijaloga, komunikacije i međusobnog razumijevanje, potrebna je suradnja svih članova društva te istinska želja za pozitivnim promjenama.¹²⁸

Slika 7. Agenda 2030. i globalni ciljevi za održivi razvoj¹²⁹

Održivi razvoj kao koncept uključuje postizanje uravnoteženog odnosa gospodarskih, socijalnih i okolišnih zahtjeva, a sve kako bi se osigurao pristup i „*zadovoljavanje potreba sadašnje generacije, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.*“¹³⁰ „*Održivi razvoj je globalni politički dogovor, kojeg čini ravnoteža između socijalnog, ekonomskog i ekološkog aspekta razvoja na svim razinama, od lokalne do globalne.*“¹³¹

¹²⁸ Ibid. Str. 2.

¹²⁹ Preuzeto s: <https://www.ekovjesnik.hr/clanak/1738/provedba-globalnih-ciljeva-odrzivog-razvoja-u-eu-u> (20.9.2021.).

¹³⁰ Novi izazov – Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. ODRAZ-Održivi razvoj zajednice, 2020, 7. Dop. Izdanje. Dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2021/03/GCOR_RazmislijajmoOdrzivo_Ozujak2020.pdf (12.9.2021.). Str. 5.

¹³¹ Korošec, L. i Smolčić Jurdana, D. (2013). Politika zaštite okoliša- integralni dio koncepcije održivog razvitka Europske unije // *Ekonomski pregled*, 64(6), str. 606. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/113000> (24.09.2021.).

Slika 8. Globalni ciljevi održivog razvoja¹³²

Na Slici 8. vidimo shematski prikaz *Globalnih ciljeva održivog razvoja*, gdje je vidljivo kako su ciljevi 6,13,14, i 15 koji su povezani s očuvanjem okoliša, vodenog svijeta, pitke vode i sprječavanjem posljedica klimatskih promjena prikazani kao osnova za sve ostale.

Globalni ciljevi međusobno su povezani, a sastoje se od po četiri cilja s područja gospodarstva i okoliša te od po osam ciljeva iz područja društva. Područje okoliša obuhvaća općenito zaštitu i očuvanje planeta i njegovih resursa, pristup čistoj vodi i sanitarnim uvjetima, suzbijanje posljedica klimatskih promjena, zaštitu mora i oceana te sprječavanje daljnjeg gubitka biološke raznolikosti. Društveni razvoj uključuje suzbijanje siromaštva i gladi u svijetu, postizanje blagostanja, pristup održivoj energiji, osiguranje kvalitetnog obrazovanja, rodne ravnopravnosti i socijalne pravde te izgradnja zajednice i gradova koji bi bili održivi. I konačno, *Globalni ciljevi iz područja gospodarstva* odnose se na gospodarski razvoj koji ne šteti okolišu i vodi brigu o društvu, osigurava dostojanstven rad za sve, potiče održivu industriju i inovativnost, smanjuje nejednakost unutar i između država te osigurava modele održive proizvodnje i potrošnje.¹³³

¹³² Globalni ciljevi održivog razvoja. Stockholm Resilience Centre 2016. Dostupno na: <https://www.facebook.com/odraz.odrzivi.razvoj.zajednice/photos/a.366007280099285/3762009457165700/?type=3&theater> (23.9.2021.).

¹³³ Novi izazov – Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. ODRAZ-Održivi razvoj zajednice, 2020, 7. Dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2021/03/GCOR_RazmislijajmoOdrzivo_Ozujak2020.pdf (12.9.2021.). Str. 6.

5.4. Učenje i pismenost za održivi razvoj

Učenje za održivi razvoj postavlja se kao jedan od imperativa u današnjem društvu znanja, a cilj mu je postići društveno i ekološki odgovorne, osposobljene pojedince, ali i zajednicu, u području koje obuhvaća teme vezane za okoliš, društvo i gospodarstvo. Što znači biti pismen za održivi razvoj? Koji su osnovni preduvjeti koje treba postaviti kako bismo ugradili svijest i potaknuli pojedince i zajednicu na razmišljanje i djelovanje u „zelenom“, odnosno održivom smjeru? Pristup informacijama i obrazovanje! „Održivi je razvoj moguć samo uz informiranje i obrazovanje cijelog društva, odnosno svih njegovih dijelova jer bez osvještavanja i obrazovanja nema ni njegova provođenja.“¹³⁴

Promjene se osim na lokalnoj i globalnoj razini, moraju dogoditi u ponašanju, načinu življenja i razmišljanja i na individualnoj razini svakog pojedinca, a sadašnji i budući naraštaji morat će pokazati spremnost za promjenu odnosa i stava prema okolišu, kao i na ulaganje u vlastito znanje.¹³⁵ Stoga se pred odgoj i obrazovanje postavlja velika zadaća: na koji način osposobiti mlade ljude (op. a. ovo se može odnositi na cijelu populaciju, ne samo na osobe u fazi formalnog obrazovanja) za ulogu „*aktivnih građana u društvu znanja, razvijajući njihove sposobnosti i vještine koje će im pomoći u suočavanju sa svim izazovima, nepoznanicama, naslijeđenim i novonastalim problemima koje donosi 21. stoljeće.*“¹³⁶ „*Zelena, odnosno ekološka pismenost ključan je dio obrazovanja za održivi razvoj.*“¹³⁷

„*Potrebna su relevantna znanja, razvijanje kritičkog mišljenja i vještina vrednovanja informacija te vještina demokratske rasprave u rješavanju problema, mirnog rješavanja sukoba i spremnost na odgovorno donošenje odluka.*“¹³⁸ Kada govorimo o pripremi i obrazovanju za održivu budućnost, tada je ponajprije potrebno postaviti temelje i definirati osnovne termine, poput: načela održivosti i održivog korištenja prirodnih resursa. U protivnom, nailazimo na nerazumijevanje, nesigurno tumačenje, kao i pojmovnu nesigurnost kako sudionika tako i nastavnika obrazovanja za okoliš.¹³⁹

¹³⁴ Borić, E., Jindra, R., i Škugor, A. (2008). Razumijevanje i primjena sadržaja cjeloživotnog učenja za održivi razvoj // *Odgojne znanosti*, 10(2), str. 316. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29572> (25.09.2021.).

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Čadovska, I., i Tkalčić, A. (2017). Zelena pismenost kao dio strategije razvoja informacijske službe // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 60(1), str. 69. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/189112> (1.10.2021.).

¹³⁸ Borić, E., Jindra, R., i Škugor, A. (2008). Razumijevanje i primjena sadržaja cjeloživotnog učenja za održivi razvoj // *Odgojne znanosti*, 10(2), str. 316–317. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29572> (25.09.2021.).

¹³⁹ Pravdić, V. (1998). Održivost, prirodni kapital i djelotvornost i njihovo značenje u obrazovanju za okoliš // *Socijalna ekologija*, 7(1/2), str. 133. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/141629> (23.09.2021.).

Kako bi se teme vezane za održivi razvoj uvrstile u obrazovni kurikulum, prije svega su potrebni kompetentni edukatori te pristup relevantnim informacijama, a teme o održivosti treba promovirati kroz formalno, neformalno i informirano učenje.¹⁴⁰ Odgoj i obrazovanje za održivi život implementiran u obrazovne kurikulume u školama i predškolskim ustanovama, usmjeravao bi i izgrađivao potrebne vještine i znanja za odgovoran suživot.¹⁴¹

ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA OKOLIŠ	ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ
<ul style="list-style-type: none"> • bavi se ekološkim problemima 	<ul style="list-style-type: none"> • bavi se na integrirani način očuvanjem/ zaštitom okoliša, djelotvornim korištenjem prirodnih dobara, održavanjem ekosistema, dobro funkcionalnim društvom i dobrom ekonomijom
<ul style="list-style-type: none"> • ekološki problemi ovise o ljudskim aktivnostima i njihovu utjecaju na okoliš 	<ul style="list-style-type: none"> • problem zavisi od konflikata između različitih ljudskih ciljeva – ekoloških, ekonomskih, društvenih, kulturnih
<ul style="list-style-type: none"> • procjenjuje biorazličnost (smatra je važnom) 	<ul style="list-style-type: none"> • smatra važnim kulturnu, društvenu, ekonomsku i biološku različitost
<ul style="list-style-type: none"> • akcije za zaštitu okoliša 	<ul style="list-style-type: none"> • motivacija za promjenu stila života temelji se na važnim pitanjima osobnog života
<ul style="list-style-type: none"> • poželjan rezultat, dobar okoliš 	<ul style="list-style-type: none"> • kvaliteta života za današnje i buduće generacije
<ul style="list-style-type: none"> • odgovornost za okoliš 	<ul style="list-style-type: none"> • odgovornost za ljudske uvjete i uvjete ekosistema
<ul style="list-style-type: none"> • bavi se individualnim ponašanjem (ekološka etika) 	<ul style="list-style-type: none"> • povećava akcijsku kompetenciju, uključujući kompetenciju za razvijanje moralnih kriterija i stimulira javno sudjelovanje u donošenju odluka
<ul style="list-style-type: none"> • odgoj i obrazovanje za okoliš ima lokalni i globalni kontekst 	<ul style="list-style-type: none"> • odgoj i obrazovanje za održivi razvoj trebalo bi se primjenjivati i zasnivati u lokalnom ekonomskom, društvenom, kulturnom i ekološkom kontekstu i zajednici, slijedeći nakon toga regionalni, nacionalni i globalni kontekst
<ul style="list-style-type: none"> • promišlja se o njemu u nekim školskim predmetima 	<ul style="list-style-type: none"> • integriran u sve poučavanje i učenje i u sav školski život

Slika 9. Odgoj i obrazovanje za okoliš i odgoj i obrazovanje za održivi razvoj¹⁴²

Iz prikaza ove tablice jasno je ocrtna razlika koncepta zaštite okoliša, odnosno koncepta održivog razvoja koji prikazuje vidljivu širinu i produbljenost koncepcije održivosti u odnosu prema koncepciji očuvanja okoliša.¹⁴³ Razvojni koncept i kriterij integralne održivosti sadrži tri rješenja: ekološki, ekonomski odnosno gospodarski, a treći je socio-

¹⁴⁰ Vrbičić, A. Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj ("zelena pedagogija"). Dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/odgoj-i-obrazovanje-za-odrzivi-razvoj.html> (3.9.2021.).

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Anđić, D. (2007). Paradigmatski aspekti problematike okoliša i odgoj za okoliš i održivi razvoj // *Metodički ogledi*, 14(2), str. 13. (4.9.2021.).

¹⁴³ Ibid. Str. 14.

kulturalni. Vizija integralne održivosti sazdana je od velikog broja varijabli koje su među sobom povezane i ovisne.¹⁴⁴ „Suvremena se ekologija bavi pitanjima okoliša, što obuhvaća i socijalne i ekonomske dimenzije u različitim stupnjevima dajući konceptu bogatiji skup značajki od onog koji mu je namijenjen u povijesnim korijenima.“¹⁴⁵

Briga o okolišu i njegova zaštita samo su jedan mali segment onoga što donosi koncept održivosti. Za njega se može reći da prodire duboko u problematiku i uzroke disbalansa i neodrživosti nejednakih utjecaja društva, ekonomije i samog okoliša. Stoga, promjena razmišljanja i djelovanja nužna je kako u osobnom habitusu, tako i u svim djelatnostima i područjima ljudskog života počevši od „gospodarstva, ekonomije, politike, obrazovanja, znanosti i tehnologije, kojima se globalna društva bave, pa sve do područja najosobnijih promišljanja i djelovanja koja određuju život individue u takvim društvima.“¹⁴⁶

Slika 10. Cilj održivog razvoja¹⁴⁷

Iz Slike 10. vidljivo je da je cilj održivog razvoja trojak. Isprepliću se tri bitne sastavnice, a to su: gospodarska učinkovitost (ekonomski razvoj), društvena odgovornost (socijalni napredak) te treća sastavnica – okoliš i njegova zaštita. Ove tri sastavnice nazivamo stupovima održivog razvoja, koji su objedinjeni tako da su u međusobnoj interakciji i ne mogu stajati samostalno bez da utječu jedan na drugog.¹⁴⁸

Gospodarska učinkovitost povezana je s ekonomskim razvojem društva, društvena odgovornost odnosi se na socijalni napredak i na pravednu preraspodjelu udjela proizvodnje

¹⁴⁴ Lay, V. (2003). Proizvodnja budućnosti Hrvatske : integralna održivost kao koncept i kriterij // *Društvena istraživanja*, 12(3/4), str. 312. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/19484> (23.09.2021.).

¹⁴⁵ Jukić, R. (2011). Ekološko pitanje kao odgojno-obrazovna potreba // *Socijalna ekologija*, 20(3), str. 270. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/75361>. (23.09.2021.).

¹⁴⁶ Anđić, D. (2007). Paradigmatski aspekti problematike okoliša i odgoj za okoliš i održivi razvoj // *Metodički ogledi*, 14(2), str. 15. (23.09.2021.).

¹⁴⁷ Održivi razvoj. Dostupno na: <https://www.odraz.hr/nase-teme/odrzivi-razvoj/odrzivi-razvoj/> (20.9.2021.).

¹⁴⁸ Održivi razvoj. Dostupno na: <https://www.odraz.hr/nase-teme/odrzivi-razvoj/odrzivi-razvoj/> (20.9.2021.).

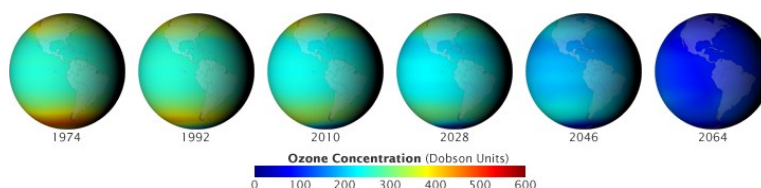
i potrošnje, dok je treća sastavnica usmjerena na očuvanje okoliša i njegovih prirodnih resursa. Nesrazmjer jedne od komponenti dovodi do disbalansa koji izravno utječe na narušavanje relacija s ostalim dvjema sastavnicama.

5.5. Promjene su moguće

„The future depends on what you do today.”

– Mahatma Gandhi¹⁴⁹

Godine 1985. nakon 30-godišnjih istraživanja na Antarktici, znanstvenici su objavili alarmantnu spoznaju o velikom oštećenju ozonskog sloja. Smanjivanjem koncentracije ovog plina u atmosferi, koji je od izuzetne važnosti za sav živi svijet na Zemlji jer nas štiti od Sunčeva štetnog ultraljubičastog (UV) zračenja, pojavile su se ozonske rupe, mjesta na kojima je sloj ozona veoma tanak.¹⁵⁰

Slika 11. Nastavak proizvodnje CFC-a¹⁵¹ i utjecaj na ozon¹⁵²

Prognoze nisu bile sjajne te je trebalo promptno reagirati i to na globalnoj razini.¹⁵³ Znanstvenici su prvi i jedini izlaz vidjeli u izvještavanju i informiranju javnosti te poticanje svjesnosti o ovome globalnom problemu u kojem se svi nalazimo. Alarmirajući javnost,

¹⁴⁹ Mahatma Gandhi Quotes. Dostupno na: https://www.goodreads.com/author/quotes/5810891.Mahatma_Gandhi (6.11.2021.).

¹⁵⁰ Međunarodni dan zaštite ozonskog sloja. Dostupno na: https://meteo.hr/objave_najave_natjecaji.php?section=onn¶m=objave&el=zanimljivosti&daj=zn13092021 (16.10.2021.).

¹⁵¹ Plin freon, veoma loš za okoliš i ozonski omotač, prodire visoko u stratosferu. Jedna molekula freona u atmosferi ostaje 50 do 100 godina. Dostupno na: <https://www.ekologija.com.hr/freoni/> (16.10.2021.).

¹⁵² What Might Have Been. Nastavak proizvodnje CFC-a doveo bi ozon diljem svijeta na opasno niske razine. Dostupno na: <https://earthobservatory.nasa.gov/features/WorldWithoutOzone/page2.php> (16.10.2021.).

¹⁵³ Međunarodni dan zaštite ozonskog sloja. Dostupno na: https://meteo.hr/objave_najave_natjecaji.php?section=onn¶m=objave&el=zanimljivosti&daj=zn13092021 (16.10.2021.).

počeo se vršiti pritisak na svjetske vođe, od kojih se zahtijevala što brža reakcija, prije nego bude prekasno i svijet se suoči s katastrofom.¹⁵⁴ Iste godine donesena je *Bečka konvencija o zaštiti ozonskog omotača*, a dvije godine kasnije, 16. rujna, *Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski sloj*.¹⁵⁵ Pokrenute su i globalne kampanje za remisiju štetnih plinova. *Znanstvenici za klimu* potvrdili su kako Montrealski protokol nije samo pomogao u sprječavanju daljnjeg oštećenja ozonskog omotača, već je usporio još jednu pošast, globalno zagrijavanje.¹⁵⁶ Prema istraživanjima, od 2000. godine ozonske rupe su u remisiji, a ako se nastavi taj pozitivni trend, do 2070. godine mogle bi i sasvim nestati, odnosno, ozonski sloj iznad Zemljinih polova u potpunosti bi se oporavio.¹⁵⁷ Ovaj pozitivni primjer pokazuje nam kako su pojedini klimatski procesi u prirodi, ako se otkloni uzrok neravnoteže, reverzibilni. Priroda teži homeostazi. Suživot s prirodom i okolišem na održiv način moguć je i ostvariv, a u kojem postotku će se i dogoditi, sada i u bližoj i daljoj budućnosti, ovisi isključivo o nama.

¹⁵⁴ Why you don't hear about the ozone layer anymore. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CaLOiGEDPJQ> (27.11.2021.).

¹⁵⁵ Međunarodni dan zaštite ozonskog sloja. Dostupno na: https://meteo.hr/objave_najave_natjecaji.php?section=onn¶m=objave&el=zanimljivosti&daj=zn13092021 (16.10.2021.).

¹⁵⁶ Sanderson, K. (2008). The world we avoided. *Nature*. Dostupno na: <https://doi.org/10.1038/news.2008.1081> (30.10.2021.).

¹⁵⁷ Međunarodni dan zaštite ozonskog sloja. Dostupno na: https://meteo.hr/objave_najave_natjecaji.php?section=onn¶m=objave&el=zanimljivosti&daj=zn13092021 (16.10.2021.).

6. Zaključak

Suočeni smo s mnogim izazovima i problemima koje nam donosi današnjica. Ekonomske, zdravstvene, socijalne i političke krize te sveprisutne klimatske promjene, prelaze granice pojedinih država te postaju globalan problem. Čovjekov preveliki negativan utjecaj na okoliš, zagađenje prirodnih staništa i iskorištavanje zemljinih neobnovljivih resursa, uvelike nadmašuju granice obnovljivosti. Smanjenje utjecaja na okoliš, osviješteno i odgovorno ponašanje potrebno je kako bi došli do pomaka prema održivom društvu. Ta promjena u društvu moguća je samo ako surađujemo, podižući svjesnost o problemima i načinima njihova rješavanja. Bez promjena načina razmišljanja nema niti promjene koju možemo vidjeti i provesti.

U današnjem vremenu koje je obilježeno i (pre)obiljem informacija, pojedinac je prisiljen kritički promišljati te usvajati nove vještine za pismenost i vrednovanje informacija. Tema ovog rada bila je zelena informacijska pismenost i njene kritičke dimenzije, koje se uzimaju kao svojevrsni alat u pristupu i rješavanju globalnih problema na osobnoj i lokalnoj razini. Naglašena je uloga kritičkog mišljenja kao svojevrsnog temelja i imperativa suvremenog doba. Navedeno je koje sve vještine, intelektualne sposobnosti i vrijednosti ono uključuje i razvija kod pojedinaca. Posebno se naglašava uloga knjižničara kao edukatora za zelenu informacijsku kritičku pismenost, koja je svojevrsni temelj koncepta održivosti i suživota ljudi i prirodnog svijeta. Naglašeno je kako se kroz cjeloživotno učenje, projekte i programe koji su usmjereni na poučavanje i usvajanje zelene pismenosti, mogu stjecati nova znanja, iskustva i smanjiti utjecaj na okoliš. To se naglašava i u IFLA-inoj *Izjavi o knjižnicama i razvitku*, kako „*knjižnice imaju prirodnu ulogu pružanja pristupa informacijskim sadržajima i mrežnim uslugama koje podupiru održivi razvoj*“¹⁵⁸. Pritom se misli na gradnju niskoenergetskih zgrada, preoblikovanje postojećih prostora u zelene prostore i prelazak na zeleno poslovanje, uvođenje programa i usluga koje podržavaju održivost i educiraju korisnike za kritički pristup i zelenu informacijsku pismenost.

Stoga, možemo li onda govoriti o tome kako je kritička zelena informacijska pismenost svojevrsni temelj promjena, u ovom slučaju za održivi način života i djelovanja? Počevši od promjena u načinu razmišljanja i promjena dosadašnjih ustaljenih obrazaca ponašanja i djelovanja koji su štetni za okoliš, ljude i općenito budućnost. Kritička informacijska

¹⁵⁸ IFLA statement on libraries and development. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-development> (17.9.2021.).

pismenost na raspolaganju je kao pomoć i sredstvo za snalaženje u vremenu i okruženju koje je obilježeno (pre)obiljem informacija te vještina za djelovanje koje je usmjereno očuvanju okoliša, bioraznolikosti i bioravnoteže te razvijanju svijesti i prihvaćanju koncepta održivog razvoja i održivosti na lokalnoj i globalnoj razini. Hoće li zeleno opismenjavanje i kritički pristup dovesti do promijene ustaljenih obrazaca ponašanja i nove ekološke paradigme¹⁵⁹ toliko bitne za ljude i okoliš? Hoće li usvajanje novih navika koje podržavaju održivost, održivo i učinkovito korištenje energije i prirodnih resursa u konačnici dovesti do pozitivnih promjena u društvu i okolišu? Ako razvijemo kritičko promišljanje, imamo kritički pogled i te kvalitetan pristup informacijama, posjedujemo vještine za razumijevanje, procjenu i korištenje tih informacija te se obrazujemo i učimo za promjene podižući svijest o održivosti, održivom razvoju i potrebi za zaštitom prirodnih resursa, velika je mogućnost za promjenu stare paradigme i okreta na zeleno!

¹⁵⁹ „Ekološka paradigma kao nova društvena regulacija odnosa između modernih društava i njihovog prirodnog okruženja postavlja pred ekonomsku nauku i praksu etičko stanovište o poštovanju prirode i života uopće.“ Hafner, P. Ekološka paradigma i ekonomska stvarnost. Dostupno na: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0354-46990902115H> (22.1.2022.).

7. Literatura

1. Anđić, D. (2007). Paradigmatski aspekti problematike okoliša i odgoj za okoliš i održivi razvoj // *Metodički ogledi*, 14(2), str. 9–23.
2. Antonelli, M. (2008). The Green Library Movement: An Overview and Beyond // *Electronic Green Journal*, 1(27). Dostupno na: <https://escholarship.org/uc/item/39d3v236> (19.9.2021.).
3. Apel za sustavnu klimatsku akciju. Znanstvenici za klimu, Hrvatska. Dostupno na: <https://www.znanost-klima.org/klimatske-i-okolisne-politike/apel/> (27.11.2021.).
4. Armstrong, S., Brunskill, P. Informacijska pismenost : kako razlikovati činjenice od zabluda : pronalaženje informacija, analiza informacija, upotreba informacija. Zagreb : Naklada Kосinј, 2020.
5. Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012) Leksikon održivog razvoja. Zagreb : Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Dostupno na: http://www.dop.hr/wp-content/uploads/leksikon_odrzivog_razvoja.pdf (6.11.2021.).
6. Borić, E., Jindra, R. i Škugor, A. (2008). Razumijevanje i primjena sadržaja cjeloživotnog učenja za održivi razvoj // *Odgojne znanosti*, 10(2), str. 315–327. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/29572> (25.09.2021.).
7. Buchberger, I. (2012). Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Rijeka : Udruga za razvoj visokog školstva *Universitas*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje (23.10.2021.).
8. Buchberger, I., Bolčević, V. i Kovač, V. (2017). Kritičko mišljenje u obrazovanju: dosadašnji doprinosi i otvoreni smjerovi // *Metodički ogledi*, 24(1), str. 109–129. <https://doi.org/10.21464/mo45.124.109129> (23.10.2021.).
9. Cavrić, B. (2009). Održivost i njezine sastavnice kao nova paradigma u teoriji i praksi hrvatskog planiranja // *Goadria*, 14(1). Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=63296 (6.11.2021.).
10. Cota Bekavac, M. (2001). Usavršavanje kritičkog mišljenja i komunikacijskih vještina edukativnom raspravom (debatom) // *Suvremena psihologija*, 4(1/2).
11. Čadovska, I., i Tkalčić, A. (2017). Zelena pismenost kao dio strategije razvoja informacijske službe // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 60(1), str. 65–77. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/189112> (1.10.2021.).

12. Dom (engl. Home). Dokumentarni film ekološke tematike režisera Yanna Arthusa-Bertranda. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=BxpOoomZVZ4> (10.9.2021.).
13. Drabinski, E. Tewell, E. (2019) Critical Information Literacy. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/332992825_Critical_Information_Literacy (22.1.2022.).
14. Društvo bibliotekara Istre. Logotip. Dostupno na: <https://dbi.hr/organizacija/> (10.9.2021.).
15. Društvo bibliotekara Istre. Zelena knjižnica. O projektu. <https://zk.dbi.hr/2012/12/28/o-projektu/> (10.9.2021.).
16. Elmborg, J. Critical Information Literacy: Definitions and Challenges. Dostupno na: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=JReOv0wAAAAJ&citation_for_view=JReOv0wAAAAJ:hqOjcs7Dif8C (12.1.2022.).
17. Elmborg, J. Critical Information Literacy: Implications for Instructional Practice // *The Journal of Academic Librarianship*, 32(2), str.192–199.
18. Geiger Zeman, M. i Zeman, Z. Uvod u sociologiju (održivih) zajednica. Zagreb : Centar za istraživanje integralne održivosti i održivog razvoja, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2010.
19. Globalni ciljevi održivog razvoja. Stockholm Resilience Centre 2016. Dostupno na: <https://www.facebook.com/odraz.odrzivi.razvoj.zajednice/photos/a.366007280099285/3762009457165700/?type=3&theater> (23.9.2021.).
20. Green Libraries. A Website for Information about Green and Sustainable Libraries. Dostupno na: <http://www.greenlibraries.org/home> (3.9.2021.).
21. Grozdanić, V. (2009). Poučavanje i evaluacija kritičkog mišljenja // *Napredak*, 150(3/4), str. 380–424. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82826> (23.10.2021.).
22. Hafner P. Ekološka paradigma i ekonomska stvarnost. Dostupno na: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0354-46990902115H> (22.1.2022.).
23. HKD – Pokrenimo Zelene knjižnice (2015). Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/716/ (9.9.2021.).
24. HKD – Pokrenimo Zelene knjižnice (2015). Slogan projekta Zelena knjižnica. Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/716/ (9.9.2021.).
25. Mahatma Gandhi Quotes Dostupno na: https://www.goodreads.com/author/quotes/5810891.Mahatma_Gandhi (6.11.2021.).

26. IFLA Green Library Award. Dostupno na: <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/> (17.9.2021.).
27. IFLA statement on libraries and development. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-development> (17.9.2021.).
28. IFLA. engl. International Federation of Library Associations and Institutions // *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26951> (19. 9. 2021.).
29. IFLA. Environment, Sustainability and Libraries Section. Dostupno na: <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/> (16.9.2021.).
30. Izreke i citati. Dostupno na: <https://izrekeicitati.net/zemlja-pruza-dovoljno-da-zadovolji-svacije-potrebe-ali-ne-i-svaciju-pohlepu/> (6.11.2021.).
31. Jukić, R. (2011). Ekološko pitanje kao odgojno-obrazovna potreba // *Socijalna ekologija*, 20(3), 267–286. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/75361> (19. 9. 2021.).
32. Kastratović, M. (2003.) Ništa bez računala. Edupoint časopis. Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/4.html>. (25.9.2021.)
33. Knjižnice za budućnost – NSK potpisnica međunarodne inicijative za uključivanje knjižnica u rješavanje svjetske klimatske krize. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/knjiznice-za-buducnost-nsk-potpisnica-medunarodne-inicijative-za-ukljucivanje-knjiznica-u-rjesavanje-svjetske-klimatske-krize/> (5.9.2021.).
34. Korošec, L. i Smolčić Jurdana, D. (2013). Politika zaštite okoliša- integralni dio koncepcije održig razvitka Europske unije // *Ekonomski pregled*, 64(6), str. 605–629. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/113000> (24.09.2021.).
35. Kraljević, I. Djelovanje Radne grupe za zelene knjižnice 2014.–2018. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 62, 1(2019), str. 327–340. Dostupno na: <https://doi.org/10.30754/vbh.62.1.720> (10.9.2021.).
36. Kraljević, I. (2013). Zelena knjižnica : projekt Društva bibliotekara Istre // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56(3).
37. Kritika // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=elhjWhA%3D (14.10.2021.).

38. Kritika // Leksikon filozofskih pojmova. Dostupno na: <https://pdfslide.net/reader/f/leksikon-filozofskih-pojmova> (9.10.2021.).
39. Kritika // Rječnik filozofskih pojmova. Dostupno na: <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#K> (9.10.2021.).
40. Kurbanoglu, S.; Boustany, J. From green libraries to green information literacy // European Conference on Information Literacy (ECIL), Dubrovnik, 22. – 23. listopada 2014. Str. 50–56. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/284731109_From_Green_Libraries_to_Green_Information_Literacy (19.1.2022.).
41. Lay, V. (2003). Proizvodnja budućnosti Hrvatske : integralna održivost kao koncept i kriterij // *Društvena istraživanja*, 12(3/4), str. 311–334. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/19484> (23.09.2021.).
42. Lay, V. (2016). Klimatska pismenost: analiza osnovnih prepreka razvoju i širenju klimatske pismenosti // *Socijalna ekologija*, 25(1/2).
43. Lazić-Lasić, J., Špiranec, S. i Banek Zorica, M. (2012). Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenijvanju // *Medijska istraživanja*, 18(1), str. 125–142. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/85384> (24.09.2021.).
44. LEED certifikat – ocjena održivosti zgrada i naselja. Dostupno na: <https://www.energetskocertificiranje.com.hr/leed-certifikat-ocjena-odrzivosti-zgrada-naselja/> (3.9.2021.).
45. Libraries4Future – Principles. Dostupno na: <https://libraries4future.org/en/> (5.9.2021.).
46. Međunarodni dan zaštite ozonskog sloja. Dostupno na: https://meteo.hr/objave_najave_natjecaji.php?section=onn¶m=objave&el=zanimljivosti&daj=zn13092021 (16.10.2021.).
47. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu predstavila projekt „Zelena knjižnica za zelenu Hrvatsku“. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/nacionalna-sveucilisna-knjiznica-zagrebu-predstavila-projekt-zelena-knjiznica-zelenu-hrvatsku/> (4.9.2021.).
48. Novi izazov – Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. ODRAZ-Održivi razvoj zajednice, 2020, 7. Dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2021/03/GCOR_RazmislijajmoOdrzivo_Ozujak2020.pdf (12.9.2021.).

49. NSK osvojila četvrto mjesto u natjecanju za nagradu Zelena knjižnica IFLA-e. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/nsk-osvojila-cetvrto-mjesto-u-natjecanju-za-nagradu-zelena-knjiznica-ifla-e/> (17.9.2021.).
50. Održivi razvoj. Dostupno na: <https://www.odraz.hr/nase-teme/odrzivi-razvoj/odrzivi-razvoj/> (20.9.2021.).
51. Održivi razvoj. Dostupno na: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44778 (23.9.2021.).
52. Otvorena Zelena knjižnica energetske efikasnosti u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. NSK. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/otvorena-zelena-knjiznica-energetske-efikasnosti-u-nacionalnoj-i-sveucilisnoj-knjiznici-u-zagrebu/> (4.9.2021.).
53. Park, H. Critical Information Literacy. Dostupno na: <https://subjectguides.library.american.edu/antiracistpraxis/criticalinformationliteracy> (22.1.2022.).
54. Paul, R., Elder, L. (2004), The Miniature Guide to Critical Thinking: Concepts & Tools, Foundation for Critical Thinking. Dostupno na: https://www.criticalthinking.org/files/Concepts_Tools.pdf. (6.11.2021.).
55. Pešić, J. Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja : ka teorijskom utemeljenju koncepta" // *Psihologija*, 36 (4/2003), str. 411–423. Dostupno na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0048-57050304411P> (25.10.2021.).
56. Plin freon. Dostupno na: <https://www.ekologija.com.hr/freoni/> (16.10.2021.).
57. Pokrenimo zelene knjižnice. Dostupno na: <https://zkd.hr/novosti/pokrenimo-zelene-knjiznice/> (5.9.2021.).
58. Pravdić, V. (1998). Održivost, prirodni kapital i djelotvornost i njihovo značenje u obrazovanju za okoliš // *Socijalna ekologija*, 7(1/2), str. 133–139. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/141629> (23.09.2021.).
59. Projekt Zelena knjižnica za zeleni Zagreb. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/projekt-zelena-knjiznica-za-zeleni-zagreb/32340> (20.9.2021.).
60. Provedba Globalnih ciljeva održivog razvoja u EU-u. Dostupno na: <https://www.ekovjesnik.hr/clanak/1738/provedba-globalnih-ciljeva-odrzivog-razvoja-u-eu-u> (20.9.2021.).
61. Radna grupa za zelene knjižnice. Hrvatsko knjižničarsko društvo (HKD). Dostupno na: https://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/50/ (10.9.2021.).

62. Reitz, J. M. Online Dictionary of Library and Information Science Dostupno na: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_s.aspx, (3.9. 2021.).
63. Sanderson, K. (2008). The world we avoided // *Nature*. <https://doi.org/10.1038/news.2008.1081> (30.10.2021.).
64. Serving academic libraries. <https://www.oclc.org/en/academic.html> (15.1.2022.).
65. Špiranec, S. Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje // *Edupoint* 17, 3(2003), 4–14. Dostupno na: http://edupoint.carnet.hr/casopis/cimages/edupoint/ep_17_1.pdf (15.1.2022.).
66. Špiranec, S. (2008). Kritička informacijska pismenost u akademskom kontekstu // *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva*, 32(1), str. 3–11. Dostupno na: https://citaliste.rs/casopis/br32/spiranec_sonja_1.html (15.1.2022.).
67. Špiranec, S., Banek Zorica, M. (2008.) Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta.
68. Tewell, E. (2015). A Decade of Critical Information Literacy: A Review of the Literature // *Communications in Information Literacy*, 9(1), str. 24–43. <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2015.9.1.174> (11.1.2022.).
69. Tjedan cjeloživotnog učenja. Međunarodni dan pismenosti. Dostupno na: <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr/međunarodni-dan-pismenosti/> (25.9.2021.).
70. UNESCO (2013). Pismenost za 21. stoljeće. Školski portal. Dostupno na: <https://www.skolskiportal.hr/sadržaj/jucer-danas-sutra/pismenost-za-21-stoljece> (25.9.2021.).
71. Vrana, R. i Zečević, A. (2020). Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 63(1/2), str. 365–388. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/367506> (24.09.2021.).
72. Vrbičić, A. Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj ("zelena pedagogija"). Dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/odgoj-i-obrazovanje-za-odrzivi-razvoj.html> (3.9.2021.).
73. What Might Have Been. Dostupno na: <https://earthobservatory.nasa.gov/features/WorldWithoutOzone/page2.php> (16.10.2021.).
74. Why you don't hear about the ozone layer anymore. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CaLOiGEDPJQ> (27.11.2021.).

75. Zagorac, I. (2012). Kritičko mišljenje i bioetika // *Jahr*, 3(1), str. 69–80. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87423> (25.11.2021.).
76. Zečević, A. Razvoj narodnih knjižnica u Hrvatskoj prema zelenim knjižnicama, Diplomski rad. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2019. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:106953> (14.9.2021.).
77. Zelena akcija (ZA). Dostupno na: https://zelena-akcija.hr/hr/o_nama (5.9.2021.).

8. Prilozi

8.1. Popis slika

Slika 1. Elementi informacijske pismenosti	4
Slika 2. Odnos informacijske i drugih suvremenih pismenosti	4
Slika 3. Logotip projekta Zelena knjižnica.....	21
Slika 4. „Nemojmo uprskati - dobre planete je teško pronaći!“	22
Slika 5. Zelena knjižnica energetske efikasnosti (NSK)	23
Slika 6. Logo projekta Zelena knjižnica za zeleni Zagreb	23
Slika 7. Agenda 2030. i globalni ciljevi za održivi razvoj	27
Slika 8. Globalni ciljevi održivog razvoja	28
Slika 9. Odgoj i obrazovanje za okoliš i odgoj i obrazovanje za održivi razvoj	30
Slika 10. Cilj održivog razvoja.....	31
Slika 11. Nastavak proizvodnje CFC-a i utjecaj na ozon	32

8.2. Popis tabela

Tabela 1. Kritičko mišljenje i njegove intelektualne sposobnosti	14
Tabela 2. Kritičko mišljenje i intelektualne vrijednosti koje njeguje.....	15
Tabela 3. Usporedba reproduktivnog i kritičkog mišljenja	16

Kritičke dimenzije zelene informacijske pismenosti

Sažetak

Suočeni smo s mnogim izazovima i problemima koje nam donosi današnjica. Ekonomske, socijalne i političke krize kao i sveprisutne klimatske promjene, nadilaze granice država te postaju globalan problem, a čovjekovo iskorištavanje prirodnih resursa, utjecaj na okoliš i zagađenje već je prešlo granicu obnovljivosti. Svijet se nalazi u opasnosti i potrebna je promjena dosadašnjih štetnih i neodrživih obrazaca ponašanja i djelovanja.

Tema ovog rada je zelena informacijska pismenost i njezine kritičke dimenzije. Tematizira se pojam informacijske i zelene pismenosti, njihova povezanost sa zelenim knjižnicama i zašto je u današnje vrijeme i više nego potrebno *zeleno* opismenjavanje. Naglašena je uloga knjižničara i informacijskih stručnjaka u pružanju pristupa informacijskim sadržajima i uslugama koje podupiru održivi razvoj. Kritičko mišljenje promatra se kao imperativ suvremenog doba i svojevrsni temelj za promjene. Ukazuje se na važnost obrazovanja za održivost te održivo i učinkovito korištenje energije i prirodnih resursa, koje može dovesti do pozitivnih promjena u društvu i okolišu.

Ključne riječi: informacijska pismenost, kritička informacijska pismenost, zelena informacijska pismenost, kritičko mišljenje, zelene knjižnice, održivost

Critical dimensions of green information literacy

Summary

We are facing many challenges and problems in today's world. Economic, social and political crises, as well as ubiquitous climate change, transcend national borders and become a global problem, and human exploitation of natural resources, environmental impact and pollution have already crossed the line of renewal. World is in danger and it requires a change in current harmful and unsustainable behavioral patterns.

The topic of this paper is green information literacy and its critical dimensions. Green literacy is nowadays more than necessary so we discuss the concept of information literacy, green literacy and their connection with green libraries. The role of librarians and information professionals in providing access to information content and services that support sustainable advancement is also emphasized. Critical thinking was presented as an imperative of the modern age and a kind of stepping stone for change. It points out the importance of education for sustainability, sustainable and efficient use of energy and natural resources, which can lead to positive changes in society and the environment.

Key words: information literacy, critical information literacy, green information literacy, critical thinking, green libraries, sustainability